

Javaslat a magyar agrárgazdaság középtávú stratégiájára

Készült az OTP Nyrt. Agrárágazati Igazgatóságán

Budapest, 2017. november

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Preambulum	3
1. Tényfeltárás, helyzetbemutatós	5
2. Agroökológiai potenciál és agrárjövőkép	15
3. Kihívások, célkitűzések.....	18
4. A célkitűzések megvalósításának eszközrendszere	29
Rövid konklúzió	60

Preambulum

A magyar élelmiszergazdaság belső problémái évtizedekre nyúlnak vissza. Az ágazat „sikerkorszaka” már a nyolcvanas évek közepén véget ért. A kilencvenes évektől kezdődően azt is elmondhatjuk, hogy hazánk messze nem használja ki az agrárgazdaságában rejlő lehetőségeit, agrárökológiai potenciálja mintegy duplája a jelenleg realizáltaknak. Márpedig ennek a természet adta lehetőségnek a lehető legteljesebb mértékű kihasználása nemzetgazdasági érdek és egyben morális kötelesség. Ezzel felelősséget visel az emberiség biztonságos élelmezésében. Az agrárgazdaság Magyarországon ma is a nemzetgazdaság stratégiai ágazata és bár szerepe csökkenő, – ez természetes velejárója a társadalmi, gazdasági fejlődésnek, – jelentősége el nem vitatható. Ez nem csak gazdasági területen érvényes, hanem társadalmi, szociológiai és politikai vonatkozásban is. Mindezt nem lehet figyelmen kívül hagyni az ágazat megítélésekor. A mindenkori agrárpolitikának azt a célt kell szolgálnia, hogy az ágazatot sikerágazattá is tegye.

Magyarország kedvező adottságokkal rendelkezik az agrártermeléshez, amit jól mutat, hogy az ország teljes területének közel kétharmada mezőgazdasági művelés alatt áll. A termőföld, a víz nemzetközi összehasonlításban még mindig kiaknázható komparatív előnyt jelent. Annak ellenére tehetjük ezt a megállapítást, hogy kétségtelenül vannak komparatív hátrányaink is, amelyekről sokszor elfeledkezünk. Így néhány más erőforrás (az eszközök és a tőke) tekintetében már gyengébbek vagyunk, a vízi szállítás útvonalai korlátosak, de a kontinentális éghajlat miatti gyakori szélsőséges időjárás, az aszály, nyáron a kánikulai meleg, a késői fagyok, télen a -20^0 C-t elérő hideg versenyhátrányt is okoz a hazai termelőknek.

Folyamatos és fontos kihívást jelent az agrárgazdasággal szemben az uniós tagság, amely az elmúlt több mint egy évtizedben döntően meghatározta a hazai mezőgazdaság lehetőségeit, versenyelőseit. Bár a csatlakozást megelőző évek az uniós harmonizáció jegyében teltek, hazánk felkészületlen mezőgazdasággal és élelmiszeriparral lett a közösség tagja. Ezért az ágazatot az Unió keretei közt kell pozícionálni. Különösen az élelmiszer-feldolgozás vált nemzetközi szinten elmaradottá. Ennek pedig egyre nagyobb a negatív hatása az alapanyag termelőkre. Emiatt a jövőben kiemelt szerepet kell fordítani a feldolgozás fejlesztésére.

A csatlakozás óta kialakult az a furcsa ellentmondás, hogy míg az uniós tagság sok szempontból megváltoztatta az agrárgazdaság helyzetét és lehetőségeit, addig szerkezetében, nemzetgazdasági szerepében (ez utóbbi természetes) alapvető átrendeződések az uniós csatlakozás óta, illetve annak hatására nem történtek. Jellemzően folytatódtak azok a tendenciák, amelyek a korábbi évtizedekben voltak megfigyelhetők. Az ágazat gabona centrikussá vált, az állattenyésztés helyzete továbbra is siralmas, ami strukturális problémákat okoz.

Magyarországon a lakosság tudatába generációkon át beívódott az ágazat történelmi jelentősége. A mezőgazdálkodásról szóló hírek információk ma is a társadalom érdeklődésének homlokterében vannak. Ezt az is erősíti, hogy – ha a mezőgazdaság valamennyi szereplőjét figyelembe vesszük, – több mint 600 ezer háztartás közvetlenül kötődik a mezőgazdasághoz. Bár számuk az elmúlt években

évről évre csökkent, még mindig a magyar háztartások csaknem egynegyede érintett a földművelés, az állattenyésztés ügyében. Végző soron közel 1,2 millió fő vesz részt valamilyen mezőgazdasági munkákban, a ledolgozott munkaidejük mintegy 340-350 ezer éves „munkaerő egységet” (ÉME) jelent.

Az agrárgazdaság jelenlegi helyzetéből előrelépni csak akkor van esélyünk, ha reálisan értékeljük az elmúlt évek történéseit, leküzdjük az előítéleteinket, megszabadulunk illúzióinktól, elfeledkezünk egyéni érdekeinkről és csak az ágazat, ezen keresztül Magyarország szempontjait helyezük előtérbe döntéseinknél.

Agrárgazdasági potenciálunk ésszerű kihasználása, agrár (nemzeti) érdekeink eredményes képviselője feltételezi olyan tárgyilagos jövőkép felvázolását, amely az agrárszereplők és a fogyasztók számára is iránytűként szolgálhat a távlatos döntésekhez, nemkülönben rövid- és középtávú üzletpolitikájukhoz, piaci magatartásukhoz. Ilyen jövőkép megalkotása csakis józan önismeretre, jelenlegi helyzetünk – előnyeink és hátrányaink – őszinte feltárására; a mozgásterünket behatároló világgazdasági (s különösen az európai) összefüggések elemzésére; a globális kihívások ismeretére épülhet. Ennek a munkának fő jellemzője kell, legyen a pártpolitika semlegesség, a szakmaiság. Agrárstratégia-javaslatunk ajánlásainak megfogalmazásakor arra törekedtünk, hogy azok ambiciózusak, de egyben realisták legyenek. Csak így segítheti egy racionális, a nemzet érdekeit szolgáló agrárpolitika megalkotását.

A mezőgazdaság szinte valamennyi történelmi korszakban átpolitizált volt. Prekonceptiók döntöttek el olyan kérdéseket, amelyekre a gazdasági folyamatok önmagukban hatékonyabban válaszoltak volna. Nem volt ez másként a mögöttünk hagyott több mint két évtizedben sem. A politika döntött, ráadásul úgy, hogy szinte soha nem volt átgondolt és az agrárgazdaság szereplőinek többsége által is elfogadott (konszenzusos!) agrárstratégia. Kormányzati ciklusonként, időről-időre különböző politikai és szakmai műhelyekben ugyan készültek stratégiák – és ezek egyes felvetéseit mi is beépítettük az anyagunkba –, de ezek nem nyerték el az agrártársadalom többségi támogatását. Az e nélkül hozott döntések pedig vitákat gerjesztettek, a viták egymással szembe fordították a politikusokat, a szakembereket, a termelőket, végeredményben az agrártársadalmat. Ki kell törni ebből a helyzetből!

Budapesten, a Kossuth téren a Földművelésügyi Minisztérium előtt áll egy szobor, Nagyatádi Szabó István szobra. A szobor talapzatára nemrég került vissza a relief, ami Nagyatádi Szabó István és gróf Bethlen István kézfogását ábrázolja. Az aláírt szöveg azonban ma sem látható, de a vésés kitapintható: „Nem sebeket ütni, hanem sebeket gyógyítani jöttünk a parlamentbe”. Megszívlelendő szavak! Akik ma az agrárgazdaság jövőjéért felelősséget érzünk, saját feladatainkat tekintve ennek szellemében kell, hogy gondolkodjunk és cselekedjünk.

1. Tényfeltárás, helyzetbemutató

A II. világháborút követően, a keleti blokk országai közül a mezőgazdaság fejlesztésében, az eredmények európai szinttel való megmértetésében hazánk jutott legmesszebbre a rendszerváltás időszakáig. Annak ellenére igaz ez, hogy a magyar mezőgazdaság belső problémái már az 1980-as évek közepén megjelentek. Az ágazat drasztikus erodálódása azonban csak a rendszerváltás után kezdődött. Míg a világ mezőgazdasági termelése 1990 óta 80,5 százalékkal bővült, a magyarországi 16,6 százalékkal visszaesett. Hazánk tehát az elmúlt két és fél évtizedben drasztikus **pozícióvesztést** szenvedett el a világ élelmiszertermelésében, részesedése mintegy felére csökkent. Ha az azóta eltelt két évtized biológiai technikai változásait, fejlődését is mérlegeljük, bátran állítható, hogy Magyarország jelenleg messze nem használta ki az agrárgazdaságában rejlő adottságait

Magyarország néhány naturáliában mért agrármutatójának alakulása a rendszerváltás utáni két és fél évtizedben

Megnevezés	Mértékegység	1990	2016	1990=100%
Szántóterület	ezer hektár	4 713	4332	91,9
Gyümölcsös	ezer hektár	95	93	97,9
Szőlőterület*	ezer hektár	139	75	54,0
Erdőterület	ezer hektár	1 695	1941	114,5
Művelés alól kivett terület	ezer hektár	1 068	1928	180,5
Szarvasmarha létszám	ezer egyed	1 571	852	54,2
Sertés létszám	ezer egyed	8 000	2907	36,3
Tyúkállomány	ezer egyed	31 121	32027	102,9
Sertéshústermelés***	ezer tonna	1 290	587	45,5
Baromfihús termelés***	ezer tonna	434	490	112,9
Tehéntejtermelés***	millió liter	2 763	1890	68,4
Tojástermelés***	millió db	4 679	2555	54,6
Mezőgazdasági, erdőgazdasági és halászati foglalkoztatottak száma**	ezer fő	693	217	31,3
Hazánk szerepe a világ agrárexportjában	%	0,72	0,78	108,3
Hazánk szerepe a világ agrárimportjában	%	0,23	0,47	204,3

Forrás: KSH

*A 2001. évi szőlő összeírás jelentősen módosította a KSH által korábban becsült területet.

** A foglalkoztatottak száma 1990. év: becsült adat.

*** 2015. évi adatok

A magyar mezőgazdaság **nemzetgazdasági szerepe**, a főbb makrogazdasági mutatói az európai mezőnybe illeszkednek. A GDP termelésben a mezőgazdaság aránya az 1990-es években fokozatosan mérséklődött, 2010-ben 3,0 százalékot tett ki.

Az azóta eltelt időszakban azonban 4 százalék közelében alakult. Ugyanakkor látni kell, hogy az elmúlt éveket jellemző pozitív folyamatok döntően nem gazdaságpolitikai döntésekből adódnak, elsősorban globális árhatásoknak és a hazai támogatás uniós szintre emelkedésének a következményei.

Az élelmiszeripar részaránya 2010-es évekre a nemzetgazdasági GDP-ből az uniós csatlakozás előtti éveket jellemzőnek mintegy kétharmadára esett vissza, és ma már nem éri el a 2 százalékot. Ez a tendencia nem a nemzetközi trendeket követi, a hazai élelmiszeripar gazdasági pozíciójának gyengülésével magyarázható.

Az ágazat nemzetgazdasági szerepe a számszerűen bemutatottnál ugyanakkor jóval nagyobb. A nemzetközi irányokhoz hasonlóan Magyarországon is áthelyeződött a hangsúly az alapanyag-termelésről a szélesebb értelemben vett agrárgazdasági (agrobiznisz) termelést megelőző, illetve követő fázisaira. Mindezt számításba véve, hazánkban az agrobiznisz aránya a GDP termelésben 11-12 százalékra tehető. Emellett nem lehet arról sem megfeledkezni, hogy a kiválóan teljesítő turizmusban is jelentős szerepet játszik a gasztronómia, növelve a hazai fogyasztást.

Az élelmiszer-gazdaság aránya a nemzetgazdaságban

Év	A mezőgazdaság ^a részaránya			Az élelmiszeripar részaránya			Mezőgazdasági-, élelmiszeripari termékek, ital, dohányáru		
	a foglalkoztatásban ^b %	a bruttó hazai termék (GDP) termelésben folyó áron, %	a beruházásban	a foglalkoztatásban ^b %	a bruttó hazai termék (GDP) termelésben folyó áron, %	a beruházásban ^d	részaránya		külkereskedelmi forgalmának egyenlege milliárd Ft ^c
							a fogyasztásban	az exportban ^c	
2010	4,6	3,0	4,8	3,3	2,0	2,2	27,5	6,9	464,2
2011	4,9	3,9	5,6	3,2	1,9	2,5	28,0	7,5	594,9
2012	5,0	3,9	5,8	3,2	1,9	2,5	26,8	8,2	764,9
2013	4,7	3,9	5,9	3,3	2,0	2,6	27,7	8,1	814,4
2014	4,6	4,0	6,0	3,5	2,0	2,9	26,2	9,0	733,0
2015	4,8	3,5	4,8	3,3	1,9	2,2	30,1	8,6	730,7
2016	5,0	3,8	5,5	3,3		3,7		8,7	655,3

a) Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat ágazatba sorolt gazdasági szervezetek.

b) A munkaerő-felmérés adatai.

c) A Szabványos Nemzetközi Kereskedelmi Osztályozás (SITC) szerint.

d) Számított adat

Forrás: KSH, AKI

Magyarország legfontosabb természeti erőforrása a **termőföld**. A szántóterületek minősége, a talajtípusok, a fizikai adottságok, a domborzati viszonyok az általános minősítés szerint kedvezőek a mezőgazdasági termelés számára. A földminőséget befolyásoló tényezők az ország területén azonban jelentős eltéréseket mutatnak. Az elmúlt néhány évben a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szakmai és politikai viták alakultak ki. Ezek érthetők és magyarázhatók, hisz a föld jellegében vagyongörző, így megélhetési garanciát és társadalmi pozíciót jelent tulajdonosának. Korlátozott és monopolizálható termelési tényező, ezért a – nem

mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó – vagyonos társadalmi rétegeknek is kiemelt céljai közé tartozik a földvagyonyszerzés.

Magyarország 9,3 millió hektár összes területének 79,4 százaléka termőterület, míg a mezőgazdasági terület az összes földterület 57,5 százalékát teszi ki. A művelési ágak alakulását vizsgálva az elmúlt évtizedben nem tapasztalunk szembetűnő változást. (A gyepterület a 2010-es évek elején ugyan közel a felére csökkent, de ennek módszertani okai voltak, mivel innentől kezdődően a KSH adatközlése már nem tartalmazza a nem hasznosított gyepek területét.) Meglepőnek tűnhet ugyanakkor, hogy a művelés alól kivett terület nagysága csökkent az utóbbi években, ezzel megfordult a művelés alól kivett területek markáns növekedésének rendszerváltás óta tartó tendenciája. Ez pozitív folyamatként értékelhető, hiszen a termőfölddel való célszerű gazdálkodás nemzeti ügy.

Magyarországon a mezőgazdasági célra használt földterületek több mint négyötöde természetes személyek tulajdonában van és ez az arány az elmúlt években is növekvő tendenciát mutatott, amit az állami földek eladása is elősegített. Ugyanakkor a földtulajdonosok meghatározó hányada nem gazdálkodó, a földjeit bérbe adja. Ebből a tulajdoni szerkezetből és a földtulajdonosok státuszából adódóan hazánkban a bérelt területek nagysága a nyugat európainál jelentősebb, hiszen az ottani 40 százalékkal szemben hazánkban a teljes mezőgazdasági terület több mint felét teszik ki.

Az elmúlt időszakban Magyarországon érezhetően csökkent a földkínálat és növekedett a földkereslet, ami a földhasznóbérelti díjak emelkedésével járt együtt. A bérelti díjak növekedésében a 2000-es évek első felében nagy szerepe volt a birtok-összevonási célú földvásárláshoz igényelhető állami támogatásnak és a hitelekhez nyújtott kamattámogatásnak is. Napjainkban ugyanakkor a területalapú támogatások növekvő összege a meghatározó.

A termőföld piac a 2014. évi új földforgalmi törvény hatályba lépése után folyamatosan szűkült. Előbb egyharmadával, majd 2015-ben felével csökkent a forgalom. A 2016-ban meghirdetett „Földek a gazdáknak” program ugyanakkor a forgalom megtöbbszöröződését okozta, s a licitek hatására az árak markánsan emelkedtek.

Az elmúlt évtizedekben a kormányzatok verbálisan prioritásként kezelték az **öntözés**fejlesztést, tényleges előrelépés viszont nem történt, sőt drasztikusan csökkent az öntözési kapacitás (az ezredfordulón 26 ezer mobil és stabil öntözőberendezés működött Magyarországon, számuk mára 12 ezerre apadt). A rendszerváltást követően az öntözésre berendezett területek nem növekedtek, a vízjogilag öntözhető terület nagysága nem változott, de a 2004-től megnyílt uniós támogatások sem növelték jelentősen az öntözésfejlesztési beruházásokat. A több év átlagában közel 200 ezer hektárra tehető a vízjogi engedéllyel rendelkező terület nagysága. Ebből – évjáráttól függően – ténylegesen mintegy 100-110 ezer hektáron öntöznek, ami valamivel több, mint 50 százalékos öntözési kapacitáskihasználást jelent. Kedvező és szinte egyedülálló, hogy a legálisan öntözött terület több mint kilenczetedét felszíni vízzel öntözték a gazdálkodók, megkímélve a felszín alatti vízkészleteket.

A mezőgazdaság erőforrásai közül a termőföld és a víz után harmadikként a **termelőeszközök**, illetve ezek egy részének megvalósítását célzó beruházások említhetők. Ezek mennyisége és minősége meghatározzák a gazdálkodás színvonalát, versenyképességét. A mezőgazdaságban működő vállalkozások tárgyi eszközei 2010-et követően is jelentősen bővültek. Öt év alatt 40 százalékkal emelkedett az egy hektár mezőgazdasági területre jutó tárgyi eszközök folyó áron számított értéke. Az egyéni és a társas gazdaságok eszközbővülése között ugyanakkor jelentős volt a különbség. A 2010-et követő időszakban a társas gazdaságok egy hektárra jutó eszközértéke 34,6 százalékkal emelkedett, míg az egyénié 43,6 százalékkal. Az egyéni gazdaságok termelése jóval eszközigényesebb, mint a társas vállalkozásoké. Az egyéni gazdaságokban 54 százalékkal több tárgyi eszközérték jut egy hektár mezőgazdasági területre, mint a társasokban.

A változatlan áron számított **beruházás** 2014-re 40 százalékkal növekedett 2010-hez képest, de ezt követően egyetlen év alatt visszaesett a 2010. évi szint 99 százalékára. Ez az érték csökkent tovább 2016-ban, közel 8 százalékkal, így a két év alatt egyharmadával mérséklődött az ágazat éves beruházási teljesítménye. Az elmúlt évtized beruházásai elsősorban a növénytermesztésben eredményeztek teljesítménybővülést, kedvezőtlenebb képet mutatnak az állattenyésztés ágazatai.

Az évek közötti volumeningadozások a támogatási pályázatok meghirdetésével, a különböző fejlesztési programok beindulásával kapcsolatosak. A mezőgazdasági beruházások dinamikájának mozgórugója az agrártámogatás és annak mértéke, a támogatások és a beruházási teljesítmények között erős a pozitív korreláció. Ez is szerepet játszik abban, hogy az ágazatban egyszerre van jelen a „túlberuházás”, és a beruházási hiány. A magyar mezőgazdaságban nem annyira a beruházási támogatások tömegével, sokkal inkább azok felhasználási hatékonyságával, illetve struktúrájával volt (és van) gond.

A mezőgazdasági termelőeszközök kereskedelmében az értékesített műtrágya mennyisége egyértelműen növekvő tendenciát mutatott az elmúlt években és a 2010. évi hektáronkénti 72 kilogrammos felhasználás mára megközelítette a 100 kilogrammot. Ez mintegy egyharmados növekedést jelent. A növényvédőszer értékesítés mennyisége is jelentősen bővült a 2010. évet követő időszakban (20 ezer tonnáról mintegy 28 ezer tonnára nőtt).

A lakossági munkaügyi statisztika alapján számítva a mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban, halászati ágazatban **foglalkoztatottak** létszáma 2010 és 2016 között több mint 25 százalékkal (44,2 ezer fővel) növekedett. Ez a folyamat azonban döntően nem az ágazat teljesítménynövekedésének, a piaci alapú foglalkoztatás bővülésnek a következménye. Sokkal inkább ebbe az irányba hatott a lakosság közmunkaprogramokban történő részvétele és szerepet játszhatott az is, hogy ha valakinek a mezőgazdaság eddig csak mellétevékenysége volt, de például az iparban elvesztette az állását, akkor a mezőgazdaság most már a főtevékenységnek számított.

A nemzetközi tendenciákkal megegyezően hazánkban is megfigyelhető az agrárágazatban dolgozók elöregedése. A foglalkoztatottak mintegy egyharmada 50 év feletti. A legfiatalabbak (30 év alattiak) mezőgazdasághoz való kötődése – más

ágazatcsoportokhoz viszonyítva is – a legalacsonyabb. Ettől eltérően pozitív változás következett be a munkaerő iskolai végzettség szerinti összetételében. 1990-ben a mezőgazdaságban dolgozók több mint felének csupán általános iskolai végzettsége volt. Ez az arány napjainkra egyharmadra csökkent. Ezzel szemben a foglalkoztatottak mintegy 60 százaléka végzett középiskolát, a felsőfokú végzettségű szakemberek aránya pedig 10 százalék körüli. Az agrárágazatban dolgozók képzettségi szerkezetét az ipar, illetve a nemzetgazdaság átlagos értékeivel összevetve azonban a fejlődéssel korántsem lehetünk elégedettek.

A 2010-et követő években a munkavállalók jövedelempozíciói az iparhoz viszonyítva jelentősen romlottak, a nemzetgazdasági átlaghoz mérve lényegesen nem változtak. A mezőgazdasági nettó keresetek az iparéknak csak mintegy 70 százaléka, a nemzetgazdaság átlagának pedig háromnegyede.

A mező és erdőgazdaság **tulajdonosi szerkezetéből** látható, hogy a vállalkozások meghatározó tulajdonosai a belföldi magánszemélyek, akik a tőke 44 százalékát birtokolják. A belföldi társasági tulajdon aránya 30 százalék. Más nemzetgazdasági ágakhoz képest – elsősorban a termőföld tulajdonszerzésében fennálló korlátozások következtében – a külföldi tulajdonosi részesedés aránya alacsony, mindössze 14 százalék. Az állami tőkerészesedés ennél is kevesebb, 11 százalékos.

Az ágazat tőkeviszonyainak alakulásában kiemelt szerepet játszanak a **támogatások**. Az uniós csatlakozás összességében kedvezően hatott a hazai gazdálkodók támogatottságára. A 2002-2003. éveket jellemző 210-220 milliárd forintos agrár- és vidékfejlesztési támogatás összege 2015-ben már közelítette a 800 milliárd forintot. A Magyarország rendelkezésére álló összeg 64 százaléka volt a jövedelemtámogatás, a fennmaradó 36 százalékot költhettük beruházási és vidékfejlesztési célokra.

A mezőgazdaság **kötelezettségállományának** legfontosabb finanszírozója a bankszektor, a kötelezettségek 34,3 százalékára nyújtanak fedezetet a kereskedelmi bankok. A második legnagyobb finanszírozót a szállítók jelentik (28,9 százalék), amelyből az integrátorok 10,4 százalékkal részesednek.

A mezőgazdasági vállalkozások viszonylag kedvező pénzügyi kondícióját, bank és hitelképességét jelzik a mezőgazdasági társas vállalkozások hitelállományának alakulására vonatkozó adatok is. 2010 és 2012 között már megállt a hitelállomány korábbi három évet jellemző csökkenése, 2013-tól kezdődően pedig meredek növekedés történt a – elsősorban forint alapú – hitelállományban. Ez elsősorban a Növekedési Hitelprogramnak (NHP) volt köszönhető. A mezőgazdasági ügyfélkör stabil adós maradt.

A gazdaságok javuló pénzügyi kondícióját és saját forrás lehetőségének alakulását jól mutatja a gazdaságok **betétállományának** változása. 2010-től napjainkig folyamatosan növekedtek a vállalkozások megtakarításai és az összes betétállomány ma már elérte a 600 milliárd forintot, ami jó alapot jelent a beruházási döntésekhez.

A mezőgazdasági vállalkozások **üzemszerkezete** a rendszerváltás óta folyamatos változáson ment keresztül, de fő jellemzője a sokszínűség maradt. 2016-ban a KSH mintegy 416 ezer „gazdaságot” sorolt az egyéni kategóriájába és 9 ezret a társasok közé. Ökonómiai értelemben azonban az egyéni gazdaságok közel sem mindegyike tekinthető valódi gazdaságnak, mivel az általuk előállított javak éppen úgy házkörűli tevékenység eredményei, mint például a családi takarításé, a mosásé, vagy a főzésé (46 százalékuk saját fogyasztásra, 54 százalékuk értékesítésre is termelt).

Az 1 hektár alatti „gazdaságok” (az összes gazdaság 69,3 százaléka), amelyek többsége inkább minősül háztartásnak mint gazdaságnak, a mezőgazdasági terület másfél százalékát használják. Ezzel szemben a gazdaságok 1,5 százaléka a mezőgazdasági terület 63,8 százalékát műveli. 10 és 100 hektár között tevékenykedik a gazdaságok 8,6 százaléka, amelyek a mezőgazdasági terület több mint egynegyedén termelnek. Az elmúlt néhány évben itt volt megfigyelhető területi aránynövekedés.

A mezőgazdasági **pénzügyi helyzetét** vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az ágazat az elmúlt 2-3 évtizedben nem volt olyan kedvező gazdasági kondícióban, mint az elmúlt néhány évben. Ez nem azt jelenti, hogy az ágazat alapvető strukturális gondjai megoldódtak volna, „csupán” azt, a mezőgazdaság egy pénzügyileg stabil időszakot élt meg. A mezőgazdasági vállalkozások adózás előtti eredménye 2010-ről 2011-re több mint két és félszeresére nőtt és az ezt követő 2014-ig tartó időszakban is – 2013. év kivételével – a folyamatosan emelkedett a jövedelem, elérve a 173 milliárd forintot. A drasztikus – több mint 60 milliárd forintos – jövedelemcsökkenés 2015-ben következett be és a kedvező hozamú 2016-ban is csupán 105 milliárd forint volt. A jövedelemcsökkenés nem egyszeri – ár, hozam, stb. – hatásoknak volt a következménye, hanem a közvetlen támogatások 300 ezer eurós maximalizálásával (degresszivitás) függ össze. **Így várható, hogy a versenyképes mezőgazdasági vállalkozások gazdasági ereje csökkenni fog az elkövetkező időszakban.**

A **szántóföldi növénytermesztés** hozamaira – részben időjárási, részben talajminőségi, részben technológiai okok, valamint az alacsony öntözési kapacitás miatt – hazánkban jellemző az indokoltnál nagyobb ingadozás, a főbb növények hozamai a két-három évtizeddel ezelőtti szint közelében állnak. Ez az ingadozás jóval magasabb az EU-15 átlagában tapasztaltnál és következménye a jövedelem-instabilitás.

A hazai növénytermesztés szerkezetében a gabona ágazat a meghatározó. A búza vetésterülete az elmúlt időszakban 987 ezer hektár és 1094 ezer hektár között változott, de határozott tendencia nem volt megfigyelhető. Ugyancsak évről évre ingadozott a kukorica vetésterülete, de a búzáénál nagyobb területen, 1161 ezer hektártól 1285 ezer hektárig. E növények forgalmát a keresleti piac jellemezte.

Az olajos növények termelése az alternatív energiahordozók térnyerése miatt jelentősen fellendült az elmúlt évtizedben, míg az uniós cukorreform következtében a cukorrépa termőterülete a harmadára csökkent.

A szántóföldi növényeket a különböző termelők esetenként jelentősen eltérő költségen állítják elő. Az önköltségek szóródásának fokozatos növekedése 1990 óta megfigyelhető, amely összefügg az alacsonyabb színvonalon termelő egyéni

gazdaságok térnyerésével. A szántóföldi növényeknél például két-háromszoros különbségek vannak a minimum és maximum értékek között.

A **kertészet** teljesítménye az elmúlt évtized tendenciáját tekintve – az ágazatba érkező EU-s támogatások ellenére is – legfeljebb a stagnáló jelleggel illelhető. A termelést Magyarországon két szélsőség jellemzi. A gazdálkodók egy része a tőkehiány miatt elmaradott, elavult módszerekkel termeszt, aminek következménye az alacsony terméshozam. Kialakult viszont egy olyan termelői kör, amely intenzív, szakszerű termesztéstechnológiát alkalmaz. A zöldségfélék hazai átlaghozama az EU tagállamokéval összehasonlítva többnyire a középmezőnyben helyezkedik el. A gyümölcsfélék átlaghozama a nyugat-európai vagy a hazai intenzív termesztésben elért hozamok felét-harmadát teszik ki.

Az EU csatlakozást megelőző időszak átlagában Magyarország zöldségtermő területe meghaladta a 100 ezer hektárt, de a vetésterület az elmúlt évek átlagában a 74 ezer hektárt sem érte el. Ugyanakkor a 2010-et követő időszakban már nem csökkent a zöldségterület, stabilizálódás, sőt kisebb területnövekedés volt tapasztalható. A legnagyobb arányban termesztett növényfajok – a csemegekukorica (29-31 ezer ha), a zöldborsó (12-16 ezer ha) és a görögdinnye (5-7 ezer ha) – a vetésterület több mint 70 százalékát adják. A gyümölcstermő terület a rendszerváltás időszakában 100 ezer hektár körüli volt, ami a kétezres évek elejére 80 ezer hektárra csökkent és azóta is e körül alakul.

Hazánk szőlőterülete a rendszerváltás időszakában 110 ezer hektár volt, ami az EU csatlakozásig 80-90 ezer hektárra csökkent. A szőlőterület azóta is folyamatosan zsugorodik, 2013-ban és az azt követő években már nem érte el a 70 ezer hektárt.

Magyarország **állattenyésztése** a rendszerváltástól kezdődően fokozatosan válságba került, drasztikusan csökkent az állatállomány. A kedvezőtlen folyamatok az uniós csatlakozás után megerősödtek, és csak az elmúlt 3-4 évben volt tapasztalható enyhe pozitív fordulat. Ugyanakkor az állattenyésztésben a fajlagos hozamszintek az elmúlt években kedvezően alakultak. Különösen markáns javulást mutat az egy tehénre jutó tejtermelés, amiben szerepet játszott az állománycsökkenésből adódó szelekció is.

Folyó áras bruttó termelési érték alapján számítva, napjainkban a meghatározó ágazat a **baromfitermelés** valamivel több, mint 38 százalékkal, amit a szarvasmarha tenyésztés követett 29 százalékos részesedéssel. A valamikor szebb napokat megélt sertésenyésztés már csupán egynegyedét adja az állattenyésztés bruttó termelési értékének, míg a juh ágazat részesedése kevesebb, mint 2,5 százalék.

Az ország tyúkféle-állománya 2017 nyarán meghaladta 35 millió darabot, ami mintegy 10 százalékos növekedést jelent az előző évhez képest. A tojástermelés gondokkal küzdött az elmúlt időszakban, termelése 2011-ig csökkent, azóta stagnál.

A 2014-2016 közti időszakban a **tejágazat** volt a hazai mezőgazdaság legnehezebb helyzetben lévő ágazata annak ellenére, hogy a rendszerváltástól folyamatosan csökkenő tehéntejtermelés 2010-től rendre növekedett és az előállított tej mennyisége 2015-ban már 250 millió literrel haladta meg a hat évvel korábit. Európai

viszonylatban is kiemelkedően magas hazánkban a tejágazati támogatás. Hosszú távon azonban gondot okozhat, hogy ennek a magas támogatási szintnek a fenntartása a 2020 utáni időszakban – legalábbis – bizonytalan. Az ágazatnak az elkövetkező 3-4 évben kellene azokat a technikai, technológiai fejlesztéseket végrehajtani, ami a versenyképességet javítja. Ugyanakkor ennek a forrását még a magas támogatás mellett sem termeli meg az ágazat.

A **vágómarha**-termelés a múltban fontos, exportorientált tevékenység volt. A vágómarha ágazat súlya, szerepe ma már nem jelentős a tejtermeléshez képest. Kiegészítő ágazatnak minősíthető annak ellenére, hogy az EU piaci rendtartásának keretei közt relatíve kedvező, kiegyensúlyozott helyzetben van és a húshasznú tehénállomány az elmúlt években jelentősen növekedett.

A **sertés** az elmúlt évezred végéig a hazai állattenyésztés meghatározó ágazata volt. Ezután a sertésállomány – jelentős évek közti ingadozásokkal – tendenciájában meredeken csökkent. A sertésstartási kedv hanyatlása következtében a sertésállomány a 2012. év végére történelmi mélypontra, 3 millió egyed alatti szintre csökkent és azóta is e körül alakul. Kedvezőtlen kilátásokat vetített előre a kocaállomány folyamatos visszaesése is. Ami pozitívumként említhető a sertésenyésztés esetében, az a magas minőség.

Hátrányt jelent, hogy a fejlett sertésstartással rendelkező nyugat-európai országokkal szemben Magyarországon nem specializálódtak a gazdaságok, holott más tartástechnológiát igényel a tenyésztés és más a hizósertés. Üzemi szerkezetünkre egyaránt jellemző a koncentrált és a szétaprózottság. A sertésstartók döntő része termőföld hiányában kiszolgáltató, mivel nem képes megtermelni a megfelelő mennyiségű takarmányt és biztonságosan elhelyezni a keletkezett hígtrágyát, mivel a földtulajdon és földhasználat nagymértékben elszakadt az állattartástól. Ma Magyarországon a vágósertést előállító gazdaságok (mindössze) 25 százaléka képes felvenni a versenyt nyugat-európai versenytársaikkal.

A **juhászat** a magyar állattenyésztés egyik legellentmondásosabb területe. A fellendülés és a termelés drasztikus visszafogása egyaránt jellemző rá, s napjainkban sincs kihasználva a legelőekben rejlő potenciál. A hazai juhállomány létszáma és minősége messze elmarad a kívánatostól, pedig kiterjedt legelőterületeink erőteljes fejlesztést indokolnának. Az anyajuh állomány létszáma 2010-től lényegében stagnált, kisebb évek közti ingadozásokat is alig mutatott.

Az összes **erdőgazdálkodási** célú terület az ország földterületének több mint egyötöde, 2 060 millió hektár. Az erdőfelület a rendszerváltás óta folyamatosan növekedett. A fakitermelés az ágazat legfontosabb bevételi forrása volt. A hazai favagyron kihasználása alacsony szintű, jóval elmarad mind a lehetőségektől, mind pedig a távlatos piaci igényektől. Az évi folyónövedékből, amely mintegy 13 millió köbméter, az erdőtervek szerinti maximális kitermelési lehetőség 11-12 millió köbméter. Az erdőgazdálkodók mintegy 140-150 ezer hektár erdőterületen végeztek fahasználati (fakitermelési) tevékenységet, ami fatérfogásban az elmúlt évek átlagában 7-8 millió köbmétert jelentett. Ez az erdőtervi éves kitermelési lehetőségek mindössze 60-70 százaléka.

Az erdővagyon jellemzői között nem csak a terület, hanem az erdő egész élővilága is szerepel. Ebben megkülönböztetett jelentősége van az erdő **vadállományának** is. A kiemelkedő minőségű nagyvadállomány és a jól szervezett – különösen az állami – vadászati szolgáltatások miatt a magyar vadászat, vadgazdálkodás világhírnévre tett szert. Magyarország vadállományában az elmúlt években kisebb szerkezetmódosulás következett be. Jellemző a vadgazdálkodásban az apróvad további visszaszorulása és a nagyvad túlszaporodása. Csökkent a nyúl-, a fogoly- és a fácánállomány. Gyarapodott a gímszarvas-, a dámvad- állomány, míg az őzállomány és a vaddisznók száma lényegesen nem változott

Magyarországon az étkezési **hal** termelése az elmúlt öt évben enyhén növekvő tendenciát mutatott és 24 ezer tonna körül alakult. Ebből a tógazdasági haltermelés mintegy 20 ezer tonnát tett ki. Tógazdaságainkban változatlanul a ponty a meghatározó halfaj, amely az étkezési haltermelés 70-80 százalékát adja.

Az élelmiszer termékpálya kritikus pontja ma az **élelmiszeripar** annak ellenére, hogy az elmúlt néhány évben megállt az iparág drasztikus erodálódása és pozitív folyamatok indultak el. A magyarországi élelmiszeripar az európai uniós tagországokkal történő összehasonlításban komoly lemaradással küzd. Vállalati mérettől függetlenül jellemző, hogy a hazai vállalkozások árbevétele, hozzáadott értéke és munkatermelékenysége elmarad az EU legjelentősebb élelmiszeriparával rendelkező tagországainak adataitól. Az élelmiszeripar teljesítménye 2002 és 2010 között meredeken, összességében több mint 20 százalékkal mérséklődött, aminek fő okai az alacsony a jövedelemtermelő potenciál és elégtelen a tőkeellátottság voltak. 2010 után megfordult ez a tendencia és évről évre – bár mérsékelten, de – növekedett az előző évhez viszonyított volumenindex, viszont 2015-ben még így sem érte el a tizenhárom évvel azelőtti teljesítmény 93 százalékát.

Az élelmiszeripar adózás előtti eredménye 2012-től kezdődően meredeken és folyamatosan emelkedett, 2015-ben és 2016-ban már megközelítette a 130, illetve a 150 milliárd forintot. Ugyanakkor a képződött jövedelem jelentős hányada csupán néhány céghez kötődött.

Az iparág a fejlesztések finanszírozási lehetőségeit tekintve sokkal kedvezőtlenebb helyzetben van, mint a mezőgazdaság. Támogatásokhoz alig jutott az elmúlt években és hosszú éveken keresztül tartó alacsony jövedelmezősége miatt saját forrásai is szűkösek. Az élelmiszeripari betétállomány alig magasabb a mezőgazdasági betétek negyedénél. Ennek tükrében értékelhető, hogy a 2014-2020-as Vidékfejlesztési Program (VP) és a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP) keretében nagyobb források jutnak az élelmiszer-feldolgozás fejlesztésének támogatására.

A külföldi élelmiszer aránya a **hazai kiskereskedelemben** meghaladja a választékbővítés által indokoltat és megközelíti az összes forgalom 25-30 százalékát. Ennek oka döntően nem az, hogy gyenge minőségű külföldi termék árasztja el az országot, hanem az, hogy egyes területeken nem vagyunk versenyképesek a külföldi termelőkkel szemben.

A 2012. évet követően nagy számban szűntek meg a kisebb élelmiszer üzletek. E folyamat a kereslet csökkenésnek és a nagy üzletláncok további térnyerésének, az éleződő versenynek volt a következménye. Mindezek mellett még mindig elmondható, hogy Magyarországon „kétpólusú” élelmiszerkereskedelem a jellemző, ami azt jelenti, hogy a láncok további térnyerése mellett a másik fő sajátosság a független kisboltok nagy száma.

A magyar agrár-külkereskedelem alakulása a 2010-et követő évek sikertörténete volt. Az exportteljesítmény meredeken nőtt, majd a 8 milliárd euró értéken stabilizálódott. Az agrárimportot agrárexporténál mérsékeltebb növekedés jellemezte, aminek eredőjeként az egyenleg is meredeken emelkedett, 2012-ben elérte a 3,6 milliárd eurót. Ez az uniós csatlakozást követő időszak több mint háromszorosa volt. 2013. évtől kezdődően azonban folyamatosan csökkent a pozitív egyenleg és 2016-ban már nem érte el a 3 milliárd eurót, de ez is Magyarország külkereskedelmi aktívumának mintegy 30 százalékát teszi ki.

Az agrár külkereskedelmi szaldó összetételének alakulása ugyanakkor szerkezeti problémát jelez! 2016-ban az egyenleget feldolgozottsági fok szerinti vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a mezőgazdaság és élelmiszeripar külkereskedelmének pozitív szaldójában még napjainkban is a mezőgazdasági (alap) termékek a meghatározóak, az egyenleg 44 százalékát adják, míg a másodlagos feldolgozottságú termékek részesedése mindössze 24 százalék.

Az elemzések adatai összességében azt bizonyítják, hogy a mezőgazdaság a 2011-2014 közti időszak eredményeinek hatására még napjainkban is olyan kedvező pénzügyi helyzetben van, amit a versenyképesség javulását eredményező fejlesztésekre lehet kihasználni. Jelentősek a megtakarítások, kedvezőek a területalapú támogatások és a Vidékfejlesztési Program jogcímei is lehetőséget jelentenek. Mindezek mellett alacsonyak a hitelkamatok. A gazdálkodási és szabályozási környezet kedvező változása esetén tehát adottak a feltételek egy intenzív beruházási ciklus generálására.

2. Agroökológiai potenciál és agrárjövőkép

Rendre visszatérő megállapítás a magyar agrárgazdaság teljesítményével kapcsolatban, hogy az elmarad lehetőségeinktől, a hazai agroökológiai potenciál kínálta esélyektől. Adódhat a következtetés: a lehető legteljesebb mértékben ki kell használni adottságainkat! Ez a megállapítás azonban csak bizonyos feltételek mellett állja meg a helyét. Mindenképpen figyelemmel kell lenni ugyanis a gazdaságosság, a környezet és a fenntarthatóság szempontjaira is. ***Csak abban az esetben és csak azokban az ágazatokban érdemes növelni a kibocsátást, amikor és ahol nemzetközi mércével mérve is versenyképesen tudjuk előállítani termékeinket, mindezt a környezeti értékek megőrzésével*** tudjuk megvalósítani és oly módon, hogy esélyt hagyjunk az utánunk jövő generációknak is a gazdálkodásra és az életminőség feltételeinek megtartására.

A hazai agrártermelés növelése első megközelítésben a rendszerváltást követően drasztikusan csökkent termelésnek a korábbi szintre való emelését jelentené. Erre a termelésnövelésre már csak azért is szükség van, hogy a rendszerváltás előtti színvonal alatt lévő, tarthatatlanul alacsony fogyasztás emelkedését, valamint a jövedelemnövekedés generálta keresletnövekedést minél nagyobb arányban belső termelésből lehessen kielégíteni.

Ambiciózusabb esetben abból is kiindulhatunk, hogy jelenleg a hazai agroökológia adottságok kihasználása az EU-15-ök színvonalának mintegy felét éri el. Így ***a fejlett mezőgazdasággal rendelkező uniós tagországokkal szembeni versenyhátrányunk leküzdése is reális stratégiai feladat lehet***. Ebben az esetben a cél az, hogy a területhasznosítás, a termelési színvonal az elkövetkező 10-15 év alatt közelítse meg az EU-15-ök jelenlegi szintjét. Ezzel Magyarország agrárgazdasága a jövőben 20 millió ember ellátására is képessé tehető!

Ebben az esetben távlatosan még markánsabb nettó agrárexportőr ország lehetünk, mert gazdaságosan és a környezet rombolása nélkül is mintegy ***kétszer annyi ételmezt leszünk képesek előállítani, mint az ország hazai szükséglete***. A nyers- és feldolgozott termékeink igen jelentős hányadával tehát – kielezett versenyben – külfiacokon kell megjelennünk. Az agrárkibocsátás növelésére irányuló ambícióknak csak akkor van realitása, ha ***agrárexportunk 10-15 év múlva – jelenlegi áron számolt 7-8 Mrd eurós pozitív szaldó mellett – megközelíti a 15 milliárd eurós nagyságrendet***. Ugyancsak célként fogalmazható meg, hogy az exportszerkezetben ***a feldolgozott termékek arányát 70-80 százalékos***, ezen belül a másodlagosan feldolgozott termékekét az 50-60 százalékos tartományba kell emelni.

Mindezen követelmények teljesítése mellett a jövő magyar agrárgazdaságát a jelenleginél lényegesen több hozzáadott érték és több vállalati nyereség fogja jellemezni, ami a termelés színvonalának fenntartását biztosíthatja, és további fejlesztéseket tehet lehetővé.

Magyarország jó agroökológiai adottságokkal rendelkezik a mező- és erdőgazdasági bioenergia versenyképes termeléséhez (biomassza, biogáz) is. Az

utóbbi három év átlagában évente 15,8 millió tonna gabona termett és ebből mintegy 2-3 millió tonna energetikai célú felhasználásra van lehetőség. Ráadásul ez a teljesítmény az elkövetkező években növelhető. Ezen felül az ország agrárpotenciáljára alapozva mintegy **7-8 millió tonna biomassa energetikai célú felhasználására van lehetőség.**

Napjainkban is nagy előnyünk, hogy mezőgazdaságunk környezeti állapota – a talajok minősége, a felszín alatti vizek szennyezettsége, stb. – a nyugat-európai országokéhoz képest jóval kedvezőbb képet mutat. Mivel ezt a helyzetet hosszútávon fenn kell tartanunk, **az elkövetkező években is csak olyan agrárgazdálkodási mód követhető, amelyek harmóniát biztosít az ember (társadalom), a környezet (ökológia) és a gazdasági racionalitás (ökonómia) szempontjai közt.**

Egy hatékony agrárstratégia megvalósítása a közjó szolgálatában álló, a közösségi és környezeti érdekek szerint beavatkozó, de a vállalkozások gazdasági erősödését és a versenyképességét öncélúan nem korlátozó államot feltételez. Ezeknek a célkitűzéseknek a keretei közt lehet csak legalizálni az állam vidék- és agrárpolitikai beavatkozásait, a szabályozáspolitikát. A gazdasági fejlődés tehát nem mehet az erőforrások fenntarthatóságának kárára, nem rombolhatja jövátéhetetlenül a környezetet, de a társadalmi szükségletek mind teljesebb kielégítése érdekében nosztalgikus és túlhajszolt, sokszor indokolatlan és felesleges környezeti, állatjóléti stb. előírások sem gátolhatják a gazdaságok fejlődését.

A magyar agrárgazdaság jövőjét közép- és hosszútávon is az Európai Unió keretei között kell elképzelni! Az uniós filozófiának megfelelően így olyan stratégiai összefüggésekben kell gondolkodnunk, amelyben a fenntarthatóság minden elemének megvan a maga szerepe. Az élelmiszergazdaság a jövőben feleljen meg az indokolt környezetvédelmi elvárásoknak; felelősen gazdálkodjon a természeti erőforrásokkal, törődjön a vidék értékeivel; ugyanakkor nem tévesztheti szem elől, hogy globális versenyhelyzetben kénytelen dolgozni, így egyre kielezettebb gazdasági körülmények között kell jövedelmezően tevékenykednie!

Ez az éles verseny kísértést jelent az élelmiszerbiztonsági követelmények elhanyagolására, figyelmen kívül hagyására. Az elmúlt évek európai példáinak sora bizonyítja, hogy egyes – felelőtlen – mezőgazdasági termelők és élelmiszeripari vállalkozások a többlet profit érdekében kockára tették a fogyasztók egészségét. Magyarországon e tekintetben jobb a helyzet, de nálunk is – jóval kisebb számban és arányban – előfordultak problémák. Ezért **az élelmiszerbiztonságot** – értve ez alatt a kémiai- és biológiai biztonságot, a népegészségügyet és a fogyasztóvédelmet – **alapkövetelményként kell figyelembe venni** az egyes agrárpolitikai döntések meghozatalakor. Mindemellett az országba külföldről érkező **élelmiszerek ellenőrzésének rendszerét is szigorítani kell.** Ezen intézkedések megalapozása tudományos igényű, több tudományágot átfogó együttműködést kíván

A mezőgazdaság a történelem során mindig is több volt, mint egyszerű árutermelő ágazat. Az élelmiszerek és nyersanyagok előállításán túl sok más feladatot is ellátott, tájat, élővilágot, talajt, vizet, környezetet is “termelt”, munkát és megélhetést adott a vidéken élő embere számára. Ez ma is így van, még ha szerepe

csökkent is a vidék társadalmában. Az agrárgazdálkodás tehát a vidéki térségek és a vidéki közösségek megmaradásának egyik meghatározó – de nem kizárólagos – kérdése.

3. Kihívások, célkitűzések

Az agrárgazdaságot napjainkban súlyos **globális környezeti és társadalmi kihívások** érik, részben a gazdálkodás erőforrásainak oldaláról, részben a működése természetes közegének, a vidéknek az átalakulásán keresztül. Ezekre a kihívásokra meg kell találni a megfelelő válaszokat, mégpedig közép- és hosszútávra is hatékonyan működőeket. Az agrárgazdasággal kapcsolatos főbb globális kihívások a következőkben sorolhatók fel:

- élelmiszerellátás mennyiségi és minőségi biztonsága (élelmezésbiztonság, élelmiszerbiztonság);
- a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek mennyiségében, minőségében és választékában átalakuló kereslet;
- klímaváltozás, szélsőséges időjárási hatások erősödése, az éghajlati kockázatok növekedése;
- a megfelelő mennyiségű és minőségű ivóvíz biztosítása, az édesvízi vízkészletek szűkülése;
- üvegházhatású gázok (ÜHG) kibocsátásának korlátozása;
- termőföldvédelem, a környezet komplex védelme;
- környezeti fenntarthatóság, biodiverzitás, tájfenntartó gazdálkodás;
- energiaellátás biztonsága, megújuló energiaforrások térnyerése;
- az integrált vertikális termékpályák egyre nagyobb jelentősége;
- gyorsuló koncentráció az élelmiszer kereskedelemben;
- népességrobbanás, demográfiai egyenlőtlenségek, népesség és természeti erőforrás aszinkron;
- humánválság, tömeges migráció;
- globalizáció versus helyi gazdálkodás;
- társadalmi és térbeli egyenlőtlenségek;
- információs társadalom térnyerése, tudásalapú versenyképesség a gazdálkodásban;
- liberalizáció és agrárpolitikai reformok.

Mindezeknek a globális változásoknak és az ezekből adódó kihívásoknak az ismeretében, ugyanakkor a nemzetpolitikai céloknak megfelelően kell megfogalmazni, hogy milyen agrárpolitika lenne megfelelő a magyar agrárgazdaság, következésképpen a magyar nemzet számára. Ennek **az agrárpolitikának a meghatározó irányai** a következők lennének:

- kiegyensúlyozott, a drasztikus, **hirtelen hatások helyett a szerves fejlődést** (evolúció) előtérbe helyező;
- hosszú távon **stabilnak** remélt;
- nem fenyegeti a napjainkra kialakult földtulajdoni és földhasználati viszonyokat és az üzemszerkezetet, **a változásokat a piaci és versenyviszonyokra alapuló szabályozásra bízva;**

- az ágazati szereplők között a fejlődést szolgáló arányos közteherviselést alakít ki;
- egyszerű, logikus és **könnyen érthető** a gazdálkodók számára is, ezzel segítve a transzparenciát, a versenysemlegességet;
- **ösztönzi az innováció** valamennyi formáját;
- a **tudásalapon versenyképes** élelmiszerek termelésének irányába mutat;
- a meglévő termelési potenciál gazdaságilag indokolható, a fenntartható fejlődés kritériumainak megfelelő mind teljesebb kihasználását ösztönzi;
- nem a gazdálkodási formákra (egyéni vagy a társas vállalkozás), nem a méretre (kisüzem vagy nagyüzem), nem a földtulajdonra, vagy földbérletre alapozott gazdálkodásra, hanem meglévő földjeink szakszerű használatára, a termelés hatékonyságára és a magyar mezőgazdaság egészének versenyképességére helyezi a hangsúlyt;
- a jelenleginél jóval **erőforrás hatékonyabb**: egységnyi termékre vetítve kevesebb természeti erőforrás (termőföld, víz, fosszilis energia) felhasználását ösztönzi, miközben jóval több humán erőforrást, tudást hasznosít a jelenleginél számottevően alacsonyabb környezet-terhelés mellett;
- ösztönzi a megtermelt mezőgazdasági termékek tovább-feldolgozását, ezzel **növeli a hozzáadott értéket, munkalehetőséget teremt** az országban;
- segít abban, hogy a gazdálkodók piaci viszonyok között is képesek legyenek saját erőből minél több jövedelmet termelni, ezzel csökkentve kiszolgáltatottságukat a támogatásoknak;
- **csökkenti a jövedelemingadozást**, a jövedelem-instabilitást;
- olyan kockázatkezelő eszközrendszert alkalmaz, amely mérsékli a mind gyakoribb természeti sokkhatásokból adódó gazdálkodási és pénzügyi bizonytalanságot;
- **támogatja a** vertikális és horizontális **integrációk erősödését** a termékpályákon, a kis- és nagytermelők, és élelmiszer-előállítók és a kereskedelem között, helyi, regionális és országos szinten egyaránt;
- ösztönzi a termelők önkéntes szövetezését, a kölcsönös előnyökön nyugvó kooperációkat;
- **garantálja a közjavak szolgáltatását**;
- erősíti a zöld gazdaság növekedését;
- elősegíti a klímaváltozáshoz való alkalmazkodást;
- „**fehéríti**” az élelmiszergazdaságot;
- mindezekon keresztül **segíti a vidéki települések gazdasági és társadalmi megerősödését**, életképességét, fékezi a kistelepülések drámai mértékű elszorvadását, elnéptelenedését.

A fenti célkitűzések érvényesítése érdekében **Magyarország agrárstratégiájában a következő főbb részterületekkel indokolt** – akár csak néhány szó vagy gondolat erejéig, de irányt mutatva – **foglalkozni**:

- **versenyképesség, életképesség:**

- A hatékonyság Magyarország nemzetközi versenyképessége és gazdasági növekedése szempontjából egyaránt kiemelten fontos terület, az exportpiacok bővítése és a hazai fogyasztók megtartása illetve visszanyerése, de a foglalkoztatás fenntartása is **a hatékonyság növelését igényli**. A versenyképesség, az innovációra épített gazdaság megteremtése vidéki térségeink fejlődése szempontjából is létfontosságú.
- **stratégiai együttműködések, integrációk a termékpályákon:**
 - Napjainkban a termelői együttműködések, integrációk gondolata egyre erőteljesebben megjelenik, ugyanakkor verbális szinten marad, konkrét előrelépés kevés történik. Hatalmas az előttünk álló feladat ezen a területen, mert nem csupán a szabályozókat kell alakítani, hanem érdemi tudati változást is el kell érni. A rendszerváltás után a korábbi gazdasági együttműködési (szövetkezési) formák szétzilálódtak, aminek hatására a gazdasági teljesítmény és a gazdasági érdekérvényesítés csökkent, valamint mérséklődött – az egyébként szűkülő – képzett humán erőforrás kapacitáskihasználása is. A korrekt üzleti kapcsolatokat kikezdte a gazdasági egoizmus, a távlatos gazdálkodás hiánya. **Jogszabályalkotással, preferált hitelekkel, támogatásokkal, adókedvezményekkel, a pályázati feltételek alakításával ajánlatos ösztönözni a valós együttműködések minden formáját**. Ugyanakkor a törvény erejével, a szankciók szigorításával következetesebben kell hatni a szerződészegőkre, a fizetési kötelezettség alól menekülőkre, a sorozatos csődelkövetőkre.
- **a földbirtok-politika kérdéskörei:**
 - A termőföldről való stratégiai gondolkodást megszabja, hogy a föld nem csupán termelő eszköz, hanem jellegében vagyongörző, korlátozott és monopolizálható, ezért hazai és külföldi magánszemélyeknek és társaságoknak is kiemelt céljai közé tartozik a földvagyonyszerzés. **Magyarországnak nem érdeke, hogy külföldi gazdasági társaságok, befektetési- és nyugdíjalapok, magánszemélyek spekulatív(!) céllal vegyenek hazánkban termőterületeket**. A befektetési céllal vásárolt földek tulajdonosai – és nem csupán a külföldiek – ugyanis általában az agrárágazaton kívül tevékenykednek, a termelésben nem érdekeltek, egyetlen céljuk, minél nagyobb profitot (bérleti díjat) realizáljanak tulajdonuk után. Ezzel viszont jelentős jövedelmet vonnak ki az ágazatból. Így a földdel való spekulációt, korlátozni kell. **A birtokpolitikának kulcseleme kell, hogy legyen az átláthatóság, a transzparencia**. Ennek hiányában nem csökken, sokkal inkább nő a zavarosban halászók köre és az államigazgatás sem képes hatékony döntéseket hozni. **Kerülni kell az államigazgatásban minden olyan eszközt, amely gátolhatja az átláthatóságot**, legyen az az adórendszerből, a támogatási rendszerből illetve egyéb kedvezményezésből, a

földforgalom szabályozásából, az öröklésből, az állami földek értékesítéséből, vagy vásárlásból, a statisztikai és más információs rendszerekből, vagy bármely más okból adódó. A jövőben – az uniós kötelezettség-szegési eljárás várható kimenetelére tekintettel – elkerülhetetlen lesz a jogi személyek földtulajdon szerzésének engedélyezése a természetes személyekkel azonos feltételek szerint. A földhasználati viszonyok stabilitására kell törekedni!

- **mezőgazdasági öntözés, vízgazdálkodás:**
 - Az öntözés fejlesztése Magyarországon az egyik legfontosabb stratégiai kérdés. Az elmúlt években mégsem történt érdemi előrelépés a mezőgazdasági vízfelhasználás tekintetében, ezért ***komplex és átfogó módon szükséges újraértékelni Magyarország vízgazdálkodását, vízhasznosítását és a vízkormányzás teendőit.*** Bár évi 150-200 mm-es vízhiányos ország vagyunk, van vizünk, de azt nem használjuk ki. Az országba folyóinkon befolyik 107 köbkilométer víz és kifolyik 112 köbkilométer, három Balaton mennyiségű vizet tehát hasznosítás nélkül engedünk el. ***Áttörést kell elérni a vízgazdálkodás logisztikai kapcsolódásainak*** (Duna, Tisza hajózhatósága) ***érdemi fejlesztésében is.***
- **a tőkehiány enyhítése, finanszírozás, hitelezés, támogatás:**
 - A tőkehiány enyhítése, a finanszírozási lehetőségek bővítése miatt ***Magyarország nem lehet partner az uniós források gyors, érdemi szűkítésében és a társadalom sem érdekelt a nemzeti támogatások csökkentésében.*** A vállalkozói kör erejét meghaladó (de indokolt) fejlesztések megvalósításához állami garanciák mellett ***további tőke bevonás szükséges az ágazatba.*** Indokolt a vidékfejlesztési forrásoknál az EU által elismert legmagasabb (25%-os) nemzeti társfinanszírozási arány biztosítása a költségvetés által és a támogatási rendszer több eleme is érdemi módosítást igényel. Látni kell azonban, hogy a 2020 utáni KAP, illetve annak támogatáspolitikája még nem ismert, ami a jövőt illetően bizonytalanságot rejt magában.
- **az őstermelői kör problematikája:**
 - Az őstermelő ma Magyarországon a legelterjedtebb gazdálkodási forma. Adójogi kategóriaként hozták létre – elsősorban politikai célok érdekében. Következésképpen az ökonómiailag egységes gazdaságok adóoptimalizálás miatti „szétírása” a családtagok és ismerősök között. Ezzel az ágazat transzparenciája jelentősen gyengült, még jobban teret nyert a fekete- és szürkegazdaság. ***Agrárpolitikai cél legyen az őstermelői gazdálkodási forma megszüntetése vagy átalakítása, illetve kiváltása. Ezzel összefüggésben indokolt a családi gazdaságok jogintézményének megerősítése, önálló cégformaként történő szabályozása.***

- **közteherviselés, adópolitika, horizontális versenyhátrányok felszámolása:**
 - A jelenlegi mezőgazdasági adózási rendszer egyrészt elősegíti az adóelkerülést így ösztönzi a feketegazdaságot, vagy támogatja a támogatásokból való létfenntartást és a kevésbé hatékony termelést. Mindezek miatt **a mezőgazdasági adó- és járulékrendszer általános reformja a közeljövőben elkerülhetetlen.** Alapvető követelmény, kiindulási pont, hogy a rendszernek átláthatónak, egyszerűnek, érthetőnek, könnyen alkalmazhatónak és ellenőrizhetőnek kell lennie. A rendszer lehetőleg legyen semleges, korrekt gazdaságpolitikai célokat szolgáljon. Ugyanakkor tekintettel kell lennie a legfontosabb sajátosságokra, segítse a vidéki gazdálkodás fejlődését, a gazdálkodás színvonalának, eredményességének javulását, **vissza kell szorítania az ügyeskedőket, az adócsalókat a tisztességes versenyt torzító szereplőket. A termelési irány figyelembe vételével át kell tekinteni a mezőgazdasági tevékenységet folytatók földalapú átalányadózásának kérdését.**
- **foglalkoztatás, munkahelyteremtés, generációváltás:**
 - A vidéki megélhetés egyik alapvető forrása a mezőgazdaság marad, amelynek önellátási, foglalkoztatási és jövedelemtermelő szerepe összehangolt, célzott és tényleges fejlesztési szükségletekre reagáló szakpolitikai beavatkozások alkalmazása mellett fennmaradhat, vagy akár tovább erősödhet. **Nemzetgazdasági szempontból elsősorban a piaci lehetőségek kihasználására épülő foglalkoztatás bővülés teremthet fenntartható munkahelyeket.** A közfoglalkoztatás rugalmasságának további erősítésére is szükség van. A piaci viszonyok alakulásának függvényében, ahol mód van rá, a közfoglalkoztatás kivezetésére kell törekedni. Mindemellett ugyanakkor a szociális tevékenységek kiterjesztése is rejt magában mezőgazdasági munkahely teremtési lehetőséget. A foglalkoztatás terén – már napjainkban is az, de – az elkövetkező évtizedben-évtizedekben még inkább központi válik a generációs kérdés. **Egyáltalán nem közömbös, hány fiatal tudja és akarja családját a mezőgazdaságból, élelmiszer termeléséből eltartani.** A jövőkép, az értékteremtő munkából fakadó biztos és kiszámítható jövedelem és nem utolsósorban az indulásnál a kormányzati segítségnyújtás növelheti számukat. A generációváltást segítené a föld, illetve a mezőgazdasági üzem öröklésére vonatkozó speciális rendelkezések törvénybe iktatása.
- **szakképzés és felsőoktatás:**
 - **A mezőgazdasági korstruktúrát és annak változását tekintve hazánk az Európai Unió tagországai közül a legkedvezőtlenebb helyzetű országok közé tartozik.** Az elmúlt tíz évet tekintve kismértékű javulás a gazdaságvezetők mezőgazdasági szakképzettség tekintetében

tapasztalható, azonban az árutermelő méretű gazdaságok vezetőinek így is mintegy fele szakképzettség nélkül irányítja a gazdaságát. Mindezek mellett **az agrár- és élelmiszertermelés munkaerő utánpótlásának folyamatossága, a képzési rendszer, jelentős megújítását igényli.** Szükséges korszerűbb ismeretek oktatása, gyakorlatorientáltabb képzés megvalósítása, a technológiai fejlődés követése és a menedzseri ismeretek oktatási arányának növelése. Napjainkban az agrárgazdasági szereplők közel háromnegyede konkrét lépéseket is tesz a munkaerő képzése érdekében, elsősorban az iskolarendszeren kívüli szakmai továbbképzések területén. Ennek hatékonyságát elő kell segíteni a termelési folyamatban közvetlenül hasznosítható, **gyakorlatközpontú ismeretek** nyújtásával. Támogatni kell, hogy a termelők **ösztöndíjas szerződésekkel** segítsék a tanulók előmenetelét és biztos elhelyezkedését.

- **kutatás, fejlesztés, innováció:**

- A világban fellelhető válsághatások (környezeti, energia, élelmezés, humán) okozta **kihívásoknak csak egy innovatív** nemzetgazdaság, csak egy egységes, korszerű, nemzetközi színvonalú, innovatív **agrárgazdaság képes megfelelni.** Magyarországon ugyanakkor az ezredfordulóra felbomlott a korábbi összhang a gyakorló gazdálkodás és az innovációs háttér között és ez napjainkra sem állt helyre. A világ mezőgazdaságában olyan változások történtek, amelyekhez a „magyar modell” nem alkalmazkodott. A változó világban meg kell találnia a kitörési pontokat. Ez csak a K + F eszközeinek segítségével lehetséges, amihez szükség van a tudományra az új technológiák kidolgozásakor, új szervezeti rendszerek kiépítésekor, vagy új értékesítési csatornák megszervezésekor. Le kell vonni a megfelelő következtetést abból, hogy **csak azok az országoknak a mezőgazdasága fejlődött az elmúlt évtizedekben, ahol magas volt a kutatásra, fejlesztésre fordított forrás.**

- **szaktanácsadás:**

- Szaktanácsadási rendszerünk hatékonyabbá tételével, a hazai agrárkutatás-fejlesztés gyakorlatorientált megerősítésével kell segíteni a hazai termelők versenyképességének növekedését, erősíteni a hazai agrár- és élelmiszergazdaság innovációs képességét. A szaktanácsadás kapcsolatot teremt a gazda, a mezőgazdasági kutatás és az információs források között. **A szaktanácsadás főleg az agárvégzettséggel nem rendelkező egyéni gazdák esetében nyújtson segítséget a korszerű ismeretek átadásával.** A mezőgazdasági szaktanácsadás ugyanakkor az agrárpolitikai eszközök egyikének is tekinthető, a kormány így tudja a kívánt irányba terelni és segíteni a mezőgazdasági fejlődést. Az üzleti partnereknek nyújtott szaktanácsadási szolgáltatás is ösztönözni szükséges.

- **mezőgazdasági termelési szerkezet:**

- *A hazai agrárgazdaság* termelési szerkezete meglehetősen egysíkú, *diverzifikálása a gazdaságpolitika egyik fontos feladata*. A hazai ökológiai és talajadottságok a jelenleginél sokkal strukturáltabb növénytermesztést is lehetővé tennének. Ugyanakkor tudomásul kell venni, hogy ez a folyamat csak lépésről-lépésre, több tényező egymásra hatása mellett történhet meg. A növénytermesztés - beleértve a kertészetet – szerkezete összefügg a birtokmérettel, az öntözési lehetőségekkel, a gazdálkodók pénzügyi kondícióival, a piaci igényekkel és a gazdálkodók szaktudásával is. A növénytermesztésen belül – a hagyományainkra és a magas hozzáadott szellemi értékre is figyelemmel – kiemelten kell kezelni a vetőmagvak és szaporítóanyagok előállítását. Mindezek mellett *elkerülhetetlen a növénytermesztés és az állattenyésztés megbomlott egyensúlyának helyreállítása, az állattenyésztés piacorientált fejlesztése* is. Megfelelő színvonalú és összetételű állattenyésztés nélkül sem a vidéki népességmegtartás, sem pedig a környezet kultúrállapotban való megőrzése nem oldható meg, és nem enyhíthető a hozzáadott érték termelésben meglévő lemaradásunk. Ráadásul az állattenyésztés leépülése a növénytermesztés lehetőségeit is veszélyezteti.
- **erdészet, halászat, vadászat:**
 - Az erdők állapotának javítása, az erdőterületek növelése, az erdőgazdálkodás hatékonyságának és az erdő kínálta lehetőségek szerepének kihasználása fontos nemzetpolitikai cél. *Közösségi és nemzeti forrásokkal is segíteni kell a gazdaságos termelésre kevésbé alkalmas területek erdősítését*. Elsősorban az irtványterületen kell erdőt telepíteni. Az erdővagyon jellemzői között nem csak a terület, hanem az erdő egész élővilága is szerepel, beleértve a zártkerti vadtenyésztési rendszereket. Ebben megkülönböztetett jelentősége van az erdőt lakó vadállománynak is. Hatékony vadgazdálkodás-szabályozással célszerű biztosítani a természettel összhangban lévő, kiegyensúlyozott vadállományt, meggátolva annak túlszaporodását. A vízgazdálkodás komplex rendszerében kiemelt figyelmet kell fordítani az akvakultúra fejlesztésére, ezzel elősegítve a hal – mint egészséges élelmiszer – fogyasztásának emelkedését.
- **élelmiszeripar:**
 - Az előttünk álló időszakban ez az első számú fejlesztendő terület. Természetes igény, hogy a mezőgazdaság termékei minél magasabb feldolgozottsággal, ebből adódóan nagyobb hozzáadott értékkel ériék el a piacokat. Magyarország természeti adottságaiból, történelmi hagyományaiból és gazdasági szükségleteiből adódóan nem engedheti meg magának, hogy lehetőségei alatti színvonalon működtesse élelmiszeriparát, márpedig napjainkat még mindig ez jellemzi. Az előttünk álló időszakban *fenn kell tartani az élelmiszerfeldolgozás kiemelt támogatását, ugyanakkor nagyobb súlyt kell*

kapnia a támogatási források hatékony felhasználásának. Elsősorban az „átütő erejű” iparági beruházások kell előnyben részesíteni. Kiemelt szerepet kell kapnia az iparágban a K+F tevékenységnek, ennek részeként több forrást kell biztosítani a biotechnológiai, nanotechnológiai, 3D, stb. kutatásokra.

- **élelmiszerbiztonság:**
 - A koncentrált élelmiszerkereskedelemben, ahol a hosszú távú eltarthatóság is kiemelt szempont, egyre gyakrabban fordulnak elő – különösen az Európai Unió fejlettebb tagállamaiban – úgynevezett „élelmiszer botrányok”. Ezek az esetek akár több millió ember egészségét is veszélyeztethetik, és súlyos hatással vannak az élelmiszeriparra és a fogyasztói bizalomra is. Ezért *az élelmiszerbiztonság további erősítése kiemelt figyelmet érdemel az elkövetkező időszakban is.* A büntetési tételeket – különösen a visszaesők esetében – szigorítani kell.
- **ökológiai gazdálkodás:**
 - A biokultúra mozgalom társadalmi szerepének növekedése ellenére a magyar ökológiai gazdálkodás elmarad potenciális lehetőségeitől. Emiatt az agrárstratégia keretei közt *számot kell vetni az ökogazdálkodás helyzetével, javaslatokat kell megfogalmazni a fejlődést gátló okok megszüntetésére.* Ennek híján az ágazat nem fog tudni kitörni jelenlegi stagnáló állapotából, pedig meggyőződéssel állítható, hogy *a biotermék-piacon vannak olyan lehetőségek, amit a magyar gazdálkodók ki tudnának használni.*
- **genetikailag módosított termékek:**
 - Az Európai Unió és különösen Magyarország bizalmatlan a „genetikailag módosított” növényekkel és állatokkal szemben. Bár ezzel jelentős versenyhátrányt okoz magának, a globális kereskedelemben az elővigyázatosság elvét követve *egyelőre indokolt fenntartani az országban a GMO mentes termelést,* a génmódosított növényfajták vetőmag-forgalmazásának és szabadföldi termesztésének tilalmát. Ugyanakkor *nyitottságot kell tanúsítani minden olyan új géntechnológiai megoldás iránt, amelyek nem visznek idegen gént a növényi vagy állati szervezetekbe,* így genetikailag módosított szervezeteknek sem minősíthetők.
- **energiaellátás/bioenergia-termelés:**
 - *Az élelmiszertermelés elsődlegességére tekintettel elsősorban a melléktermékek* (biogáz, növényi szára, erdészeti hulladékok, stb.) *energiacélú hasznosítására ajánlatos felkészülni,* de – a magyar termelési potenciált figyelembe véve – reálisan kell számolni a mezőgazdasági terület egy részének energetikai hasznosításával is – elsősorban a gyengébb minőségű földterületeken.
- **kárenyhítés, kockázatkezelés, biztosítás, kármegelőzés:**
 - *Az időjárási kitettség okozta jövedelem-instabilitás mérséklése fontos gazdasági érdek, amely eszközei között elsősorban a*

kockázatkezelés eszközszerét, kiemelten pedig a biztosításokat kell fejleszteni. A kockázatkezelő mezőgazdasági biztosítások térnyerésének elősegítése érdekében egyre inkább indokolt előnyben részesíteni a biztosítások terjedését ösztönző támogatásokat, kiemelten a biztosítási díjtámogatást és a biztosítási önkéntes alapok támogatását.

- **gazdasági infrastruktúra, logisztika:**

- Az élelmiszertermelés és -kereskedelem globalizálódása a logisztikai rendszerek globalizálódásával párhuzamosan megy végbe. A nemzetközi versenyképesség és fenntarthatóság (környezetvédelem, kőolajár stb.) szempontjából növekvő szerepe van a szállításnak, a hűtésnek és a logisztika egyéb területeinek. **Az infrastruktúrának, a logisztikai rendszerek fejlesztésének ezért kiemelt szereppel kell bírnia!** A gazdaság, benne az agrárgazdaság támogatásának ez az egyik leghatékonyabb eszköze.

- **gazdasági makró környezet, fekete- és szürkegazdaság:**

- A gazdasági és jogi környezet folytonos változása és az átláthatóság hiánya rontja a magyar vállalkozások versenyképességét, továbbá elriasztja a külföldi tőkét. A fekete és szürkegazdaság GDP-hez viszonyított aránya hazánkban még mindig magas, annak ellenére, hogy elmúlt néhány évben több hatékony lépés is történt az agrárgazdaság kifehérítésére (egyes termékek esetében az áfa csökkentése, online pénztárgépek, Elektronikus Közúti Áruforgalom Ellenőrző Rendszer). Ezek pozitív hatásai már érzékelhetők. Ugyanakkor nyomatékosan kell felhívni a figyelmet arra, hogy **a szektor további fehéritése elengedhetetlen. Jelenleg a fekete-és szürkegazdaság még mindig komoly versenyhátrányt okoz a tisztességesen működő cégek számára,** torzítja a versenyt, **elfedi a hatékonysági problémákat, hozzájárul nem életképes vállalkozások fennmaradásához,** egyik fő oka a termékpiacok szervezetlenségének. Mivel ez néha élelmiszerbiztonsági kockázattal is együtt jár, rombolja a magyarországi élelmiszerek megbízhatóságának, minőségének imázsát is. Ezért az előttünk álló időszakban elengedhetetlen a szükséges **intézkedések** megtétele, mint **az agrárgazdaságot érintő adó és járulékrendszer reformja, szigorúbb ellenőrzés, új ellenőrzési és adminisztrációs módszerek alkalmazása, a transzparencia növelése.**

- **fogyasztói tudatosság, agrármarketing:**

- **A közösségi marketing és felvilágosítás eszközeivel növelni kell a minőségi és biztonságos magyar élelmiszerekhez való fogyasztói kötődést.** Segíteni szükséges a tudatos fogyasztói magatartásra nevelést, és a hazai minőségi élelmiszerek megismertetését. Elkerülhetetlen védjegyrendszerünk konszolidációja, amihez forrásokat kell rendelni. Célirányosabbá kell tenni a nemzetközi

kiállítási programokban való részvételt és kihasználni minden olyan lehetőséget, amely magyar élelmiszerek külföldi piacra jutását segíti.

- **a hazai piaci részesedés növelése:**
 - A hazai élelmiszerpiacon az elmúlt évtizedekben jelentősen emelkedett az import termékek aránya, és ma már megközelíti az összes forgalom 25-30 százalékát. **Stratégiai cél az import élelmiszerek fogyasztási arányának mintegy 20 százalékos szintig történő mérséklése.**
- **export piacra jutás magasabb hozzáadott értékű termékekkel, piacvédelem:**
 - Az agrárpiac-politika, -szabályozás és -védelem területén továbbra is fontosnak az exportorientált mennyiségi áruterelés és annak külkereskedelmi egyensúlyra gyakorolt jótékony hatásáról sem lehet lemondani. **Kiemelt cél** kell, hogy legyen ugyanakkor **a magasabb hozzáadott értékű termékek előállításának elősegítése**, e téren a hazai és külpiacon pozícióink erősítése, mivel az export rádiusz is csak a feldolgozott termékekkel növelhető.
- **a víz, a talaj és a levegő minőségmegőrzése, környezet- és természetvédelem:**
 - **Környezetünk állapotának megóvása és javítása, az élővilág, a természet védelme kiemelt stratégiai cél.** Ennek érdekében fokozott figyelemmel kell kísérni, folyamatosan ellenőrizni a levegő-, a víz- és a talajminőséget. Ez utóbbira monitoring rendszert kell kialakítani. Gazdasági és jogi eszközökkel ösztönözni kell a jobb együttműködést a természetvédelem és a gazdálkodók között.
- **helyi közösségek és gazdaság**
 - A továbbiakban is **ösztönözni kell a helyi társadalmak önszerveződését segítő folyamatokat.** Cél kell, legyen a helyi aktivitásra épülő, társadalmi érdekeket szolgáló és transzparens közösségi kezdeményezéseket támogatása, a helyi gazdaságszervező erők részvételének ösztönzése.
- **helyi élelmiszer-előállítás:**
 - Az előttünk álló évtizedekben a verseny elsősorban az élelmiszerkereskedelemben és az élelmiszer-feldolgozásban még inkább globális lesz, amelynek pozitív és negatív hatásai egyaránt áterjednek a mezőgazdaságra is. Ezzel a tendenciával együtt kell élni és alkalmazkodni kell hozzá, ugyanakkor részbeni ellensúlyozására a regionalitásra, a lokalitásra is hangsúlyt kell helyeznie a követendő agrárpolitikának. **Tovább kell fejleszteni a helyi piacokat, támogatni kell a termelői-fogyasztói közösségek létrehozását, fejleszteni a helyi feldolgozást és értékesítést, ösztönözni a helyi termékek piacra jutását.** Ez a falusi turizmus fejlesztésével egyidejűleg lenne célirányos.
- **vidéki életminőség/infrastruktúra;**

- A vidékgazdaságban fontos szereppel bír a mezőgazdálkodás, illetve az agrárgazdaság. Megítélésünk szerint **átgondolt, célirányos és következetes agrárpolitika nélkül nincs működő vidékpolitika és hatékony vidékfejlesztés.** Az agrárszektor ezer szálon kötődik a vidéki térségek minden egyes funkciójához, így nem mindegy, hogy annak formálásában maga a tér, a vidéki tér milyen formákban és tartalommal van jelen. Mindemellett a mezőgazdaság már most sem és jövőben még kevésbé lesz képes a vidék gazdasági megtartó-képességét a mainál lényegesen nagyobb arányban biztosítani. Emiatt **komplex vidékpolitika kidolgozására kialakítása szükséges,** ami nem tárgya ennek a stratégia-javaslatnak. Ugyanakkor az agrárstratégiának is meg kell adni a vidékpolitikai „kicsatlakozásait”
- **korszerű, hatékony szakigazgatás**
 - A korszerű és hatékony közigazgatás **versenyképességet meghatározó tényező!** A túlszabályozott, indokolatlan megkötéseket tartalmazó és felesleges akadályokat állító szakigazgatás gazdasági és társadalmi veszteségek forrása, csakúgy, mint a jogszabályokat be nem tartó, a kiskapukat kereső és azokkal élő, fegyelmezetlen gazdálkodói magatartás. Mindezek miatt **javítani kell és még inkább ügyfélközpontúvá tenni a mezőgazdasági igazgatási intézményrendszert, gyorsítani az ügyintézés, az engedélyek kiadását, a támogatási pályázatok elbírálását.** Az eddigieknél sokkal **keményebben fel kell lépni a jogszabályokat szándékosan megsértőkkel szemben!** Összehangolt küzdelem szükséges a hamisítások, a csalások ellen. Hatékony, egységes, gyorsan reagáló hatósági ellenőrzést kell folytatni. A központi igazgatás szintjén meg kell teremteni az agrárgazdaság, a vidékfejlesztés, a természeti erőforrásokkal való gazdálkodás (föld, erdő, vad, hal, mezőgazdasági vízhasznosítás), környezet- és természetvédelem egységes irányítás alá szervezését.

4. A célkitűzések megvalósításának eszközrendszere

A stratégia-javaslatnak ez a fejezete a rendelkezésünkre álló eszközök olyan racionális felhasználását illetve alkalmazását sorolja fel, amely segíti a felvázolt célkitűzések mind teljesebb elérését. Ugyanakkor a stratégia-javaslat keretében nem konkrét kodifikációs munkát kell (nem is lehet) végezni, sőt a teljes körűségre sem lehet törekedni! A főbb irányokat és *az agrárpolitikával szembeni igényeket célszerű csak felvázolni*. A következőkben ezeknek az igényeknek igyekszünk megfelelni:

Versenyképesség, életképesség:

A rendszerváltás óta vita tárgya, hogy versenyképes¹ vagy életképes² mezőgazdaságot akarunk-e, vagy ezeknek milyen kombinációját tarjuk összhangba hozhatónak nemzeti, társadalmi érdekeinkkel. Célként kell-e kitűzni a kevés embert magas színvonalon eltartó versenyképességet (ezt nevezzük hatékonyságorientált stratégiának), vagy ennél „alacsonyabb” célkitűzéssel – de vidéki munkaalkalmak teremtésével (ezt nevezzük foglalkoztatás-orientált stratégiának) – is beérhetik-e a mezőgazdasági vállalkozások? Egyáltalán lehetséges-e ennek a két scenáriónak a szembeállítás?

A jövő agrárpolitikájának a versenyképességet kell előtérbe állítania. Ennek elsődleges indoka, hogy *a fenntartható foglalkoztatás feltétele is elsősorban a hatékonyság, a nemzetközi versenyképesség*. Márpedig tudomásul kell venni, hogy csakis olyan jövőképet érdemes „megálmodni”, amelyben a fenntarthatóság mindhárom eleme – a társadalmi, a gazdasági és a környezeti szempontrendszer – azonos súllyal esik latba. Így állást kell foglalni a tekintetben, hogy anyagi és szellemi erőforrásainkat mindenekelőtt a hatékonysági mutatók javítására, a versenyképesség növelésére kell fordítani.

Mindezek mellett azt is el kell fogadni, hogy *nem feltétlen minden gazdaságnak kell versenyképesnek lennie* ahhoz, hogy fontos szerepet töltsenek be a hazai élelmiszergazdaságban. Mezőgazdasági vállalkozásoknak akkor is van jövőjük, hosszú távon akkor fenntarthatóak, ha – biztosítva tulajdonosaik és dolgozóik megélhetését és a helybenlakást – életképesek. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az életképesség nem valamiféle „állóvizet” jelent, ahol a vállalkozás erőfeszítések nélkül is fenn tudja tartani a status-quo-t. *Az életképességi kategória is feltételezi a megújulást, az innovációt* – és ezt a jövő agrárpolitika támogatni kívánja –, de ez nem jár együtt piaci részesedés növekedéssel, vagy többlet megtakarítással.

¹ A nemzetközi szakirodalom szerint versenyképes az a vállalkozás, amely túl az életképességen – a fogyasztói igényeknek való fokozott megfelelés, vagy kedvezőbb komparatív költség szerkezet okán – bel- és/vagy külföldi részesedését növelni tudja. Termékei hozzáadott értéke jövedelmet vagy megtakarítást generál.

² Életképes az a vállalkozás, amely a piaci szereplők várakozásai szerint valamely szabad, nyílt és komparatív piacon, állami támogatások vagy a versenytársak korlátozása nélkül a társadalom számára elfogadható, a szokványostól nem különböző haszonra képes szert tenni

Stratégiai együttműködések, integrációk a termékpályákon:

Saját piacunkra, saját termékeink árára csak kellő szervezettséggel, kellő árutömeggel, kellő piaci alkuerővel lehetséges (akkor is csak korlátozottan!) befolyást gyakorolni. A kis tételekben, helyi szükségletre történő értékesítést leszámítva – ami a termékforgalom csak igen kis hányadát jelenti –, a globális piacokon nem lehet érvényesülni másképpen, csak összefogással. A hazai termelőknek és feldolgozóknak nemcsak a támogatásokért, hanem távlatos életben maradási esélyükért kell végre kihasználni az integrációkban, az együttműködésekben rejlő lehetőségeket. A termelői összefogások esetében ***nem a szervezetek számának a növelése a cél, hanem a termelői szervezetek által koordinált, integrált termelés arányának a növelése***, az eredményes működéshez szükséges tudás és infrastruktúra létrehozása. Nem a forma (TÉSZ, BÉSZ, szövetkezés) az elsődleges kérdés, de ***el kell érni, hogy a főbb mezőgazdasági termékek legalább 40-50 százalékának „piaci sorsa” termelői koordinációban dőljön el***. Ezt hatékonyan segítheti a hazai versenyszabályozás.

Mindezek ellenére az elmúlt éveket-évtizedeket ezzel ellentétes folyamatok jellemezték. Részben az EU, részben pedig a hazai szabályozás igen bőséges pénzügyi támogatási eszközökkel próbálta segíteni a termelői együttműködések. Sorra alakultak a termelői szerveződések, a TÉSZ-ek, a BÉSZ-ek, felvették a működésük megkezdéséért járó támogatást, mire pedig a támogatási időszak lejárt, lényegében megszűntek, csődbe mentek. Ezeknek a folyamatoknak véget kell vetni!

Elkerülhetetlen, hogy ***az élelmiszerek útját a jövőben a szántóföldtől a fogyasztó asztaláig integrált rendszerek fogják át***, amelyekben a feldolgozó és a kereskedelmi láncok követelményei, szabványai még inkább meghatározóak lesznek (részben már ma is azok). ***A kormánzatnak már rövidtávon célszerű foglalkoznia egy integrációs törvény elkészítésének lehetőségével***. A piaci kapcsolatok közül az azonnali ügyleteket a Ptk. rendezi. Az egy termelés ciklusra történő együttműködésnek is megvannak a jogszabályi keretei a Ptk.-ban. Ugyanakkor a több termelési ciklust átívelő, illetve több évre szóló termelői együttműködéseknek (integrációknak) nincsenek meg a jogi keretei: nincsenek speciális garanciális szabályok, nem kedvezményezi az adórendszer, nincs speciális érdekeltségi rendszere. Az előrelépés feltétele tehát a termelői együttműködések szabályozása. Ennek keretében a piaci szereplők szerveződését első sorban az önkéntességre alapozva és a legalább 3 éves szerződéses kapcsolatoknak nyújtandó speciális kedvezményekkel indokolt segíteni. A piaci szereplők szerveződésnél a vertikális integrációknak kell elsőbbséget biztosítani.

A földbirtok-politika kérdéskörei:

A földbirtok-politika összetett eszközrendszerrel bír, így a termőföld szabályozása ***komplex megközelítést igényel***. A főbb kérdéskörök közül a külföldi állampolgárok és a jogi személyek földtulajdonszerzését, az üzem és az örökösödés szabályozását, a földbirtokrendezést és a tagosítást, a részarány tulajdont, a bérleti díjat

és a bérleti időt, az állami földekkel való gazdálkodást és a földvédelmet kell elsősorban stratégiai elemként kezelni.

Az Unió jogrendjébe illeszthető, hogy egy tagállam a saját jogi hagyománya alapján építse fel földjogi rendszerét és **nehezítse egy másik tagország polgárainak, vagy gazdasági társaságainak termőföld vásárlását.** Ez a jogszabály azonban **csak akkor egyeztethető össze a közösségi joggal, ha a korlátozás közérdekkel indokolható.** A korlátozó tényezők állami eszköztárából ugyan felvethető a helybenlakási kötelezettség, a termőföldek vásárlására vonatkozó térmértéki korlátozások, a saját művelésre vonatkozó kötelezettség, az agrárvégzettség kötelezővé tétele, de ezek közérdeki minősítése kérdéses. **A jogi személyek teljes tulajdonszerzésének tilalma is – valószínűleg – ellentétes a közösségi joggal** és egyébként is megnehezíti, hogy a családi, rokon kapcsolatokon alapuló mezőgazdasági középüzemek jöjjenek létre hazánkban. A termőföld tulajdonjogának megszerzésével kapcsolatos **birtokpolitikai célok az üzemszabályozáson, az üzemi méretek korlátozásán és a szigorú hatósági engedélyezési rendszeren keresztül mégis érvényesíthetők,** a kedvezményezett gazdasági csoportok érdekeit a rájuk vonatkozó speciális szabályozással lehet védeni!

A mezőgazdasági üzem bizonyos jellemzőit az előttünk álló ciklus során tehát célszerű törvényben szabályozni. Ennek keretében megkövetelhető a szakképzettség. **Az üzemméret alsó határát az életképességi küszöb jelenthetné, ,**

Az üzemszabályozás keretében önálló jogi személyiségű vállalkozási formaként kellene meghatározni a családi gazdaságokat. Ennek értelmében a családi gazdaság, mint agrárüzem dologi jellegű erőforrásai alkotják az agrárüzem, mint fogalmi egység egészét, így **szükséges az agrárüzem hatósági nyilvántartásba vétele, mégpedig az üzemhez tartozó termelési tényezők tételes felsorolásával együtt.** A családi gazdaság speciális jellegéből következően egy zárt tulajdonosi szerkezetű vállalkozási forma lenne, mivel tagjait csak a családhoz tartozó hozzátartozók alkothatnák. Annak érdekében, hogy a korábbi adózási kedvezmények ne vesszenek el, a családi gazdaság tagjait megillető östermelői adókedvezményeket bevihetnék a családi gazdaságba azzal a feltétellel, hogy ettől kezdve, mint magánszemélyek már nem vennének részt az piaci forgalomban. Az üzemszabályozási modellen keresztül a birtokaprózódás megállítható! A törvényi szabályozás ugyanis azt is lehetővé tehetné, hogy az érintettek a családi gazdaságot alapító szerződésben egyben az öröklési szerződésre vonatkozó szabályok szerint egymás között rendeznék a mezőgazdasági üzemhez tartozó vagyon egymás közti öröklés rendjét. A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően az állam a családi gazdasághoz tartozó örökösök közötti elszámolás (vagyonegyesítés) rendjét kedvezményes és hosszú távú (legalább 15-20 éves futamidejű) államilag garantált hitelekkel is támogathatná! E szabályozási rendben **az agrárüzem, mint dologösszesség csak egy egységben örökölhető,** mégsem csorbulna az örökhagyó üzeme feletti szabad rendelkezési joga (akár több leszármazott közösen is örökölhet).

A birtokrendezés célja a jelenleg szétaprózódott tulajdonosi szerkezet és kisméretű parcellák összevonása. **A birtok-politikának ugyanis a birtokkoncentrációt is ösztönöznie kell, amelyet a földcserék intézményes rendszere segíthet** elő. A hatályos földtörvény a birtokrendezés eszközeként az önkéntes földcserét jelöli meg,

de ezzel a birtokösszevonásokat nem lehet megoldani. A kedvezőbb birtokméretek és az együttesen művelhető birtokok kialakulásának támogatására így **hatékony birtokrendezési szabályrendszer kidolgozására van szükség**. A tagosítási folyamat felgyorsításához az állami pénzügyi eszközökkel ösztönzött (költségek jelentős hányadának átvállalása), **programos, de önkéntes alapon működő birtokrendezési célú cseréket szorgalmazzuk**.

A részarány tulajdonnal kapcsolatos szabályozást két területen indokolt erősíteni. Meg kell találni azt a törvényes, illetve törvény által garantálható, megoldást, hogy a közös földterületből 1-2 AK-val vagy **néhány százalékkal** (pl. kevesebb, mint 5 százalék) **rendelkező részarány tulajdonosok ne hiúsíthassák meg az egész birtokról a bérleti, vagy adásvételi szerződést**. Másrészt célszerűnek tűnik a részarány tulajdon kimérésénél azokat a tulajdonostárs földvásárlókat **támogatni, akik meg akarják venni a szomszédjuk földjét**.

A birtokrendezés szabályozásának keretében a termőföld tulajdon öröklésére vonatkozó előírások is megújításra szorulnak. A jelenlegi szabályozás szerint a termőföld tulajdon öröklés jogcímén való megszerzése során a megszerzhető tulajdoni hányad aránya korlátlan mértékig csökkenthető. Ez azzal a következménnyel jár, hogy sok esetben az örökösök inkább kihagyják a földtulajdont az öröklési rendből, mivel annak költségvonzata sok esetben már több, min az örökölt föld értéke. E földek esetében az államnak tulajdonrendezési programot kellene kialakítania. Az is megfontolandó lenne, hogy az NFA – megfelelő garanciák mellett – a távol levő, vagy egyébként ismeretlen helyen tartózkodó földtulajdonos törvényes képviselőjeként járhatson el azzal, hogy a tulajdonos felé elszámolási kötelezettséggel tartozna.

A Nemzeti Földalap keretei közt **az állam által birtokolt termőfölddel a birtokpolitikai céloknak megfelelő aktív vagyionkezelést kell folytatni. Az állami földterületet, amelyet jelenleg bérben művelnek, célszerű magyar gazdálkodók tulajdonába adni. Ugyanakkor a befolyt vételárból további területek megvásárlása és tovább adása lenne lehetséges**. A részarány-tulajdonú földekből – amelyek birtokához tulajdonosaik 20 éve nem juthatnak életfeltételeik megváltozása miatt – az államnak piaci áron kell felvásárolnia, majd birtokrendezéssel tagosítania az e célra felkínált földeket, amelyek szintén az állami földalapba kerülnek. Ezeket a területeket ki kell sajátítani, és a gazdáknak bérletre vagy eladásra rendelkezésre bocsátani.

A bérleti díjak irreális emelkedésének, **az ágazatban képződő jövedelem, illetve a támogatás „kiszivattyúzása” gátat kell szabni**. Mindemellett **indokolt a minimális haszonbérleti idő bevezetése és 5-7 évben történő meghatározása**, illetőleg a haszonbérletnek a szerződés lejártát követően egyoldalú nyilatkozattal érvényesíthető egyszerű szerződés-hosszabbítási lehetőségét is engedélyezni kell.

A maximális birtokméretet szakmai szempontok alapján kell meghatározni, figyelemmel az állattenyésztés a vetőmag és szaporítóanyag termelés igényeire.

A birtok-politika eszközrendszerében meg kell oldani a hatékony földvédelmet, meg kell akadályozni a termőföld művelésből való indokolatlan kivonását, amelyre csak szűk kivételként kizárólag közérdekből kerülhet sor. **A földvédelmi járulék és a**

bírságolás mértékét úgy kell meghatározni, hogy hatékony visszatartó eszköz legyen a termőföld más célú felhasználásával szemben, viszont ne akadályozza a mezőgazdaságba történő fejlesztési, földvédelmi és vízgazdálkodási célú beruházások megvalósítását. ***Elsősorban a minőségi földek védelme érdekében*** prohibítív módon kellene szankcionálni a magas termőképességű földek termelésből való kivonását.

Mezőgazdasági öntözés, vízgazdálkodás:

Öntözővíz-kapacitásunk és az öntözésre alkalmas földek alapján az elvileg öntözhető terület mintegy 800 ezer hektár. A rendszerváltás és a privatizáció utáni időszakban – az öntözhetőség szempontjából – előnytelenül változtak meg a földhasználati viszonyok. Ráadásul az amúgy is erőtlen együttműködési készség a gazdálkodók körében tovább erodálta az öntözési és vízszint szabályozási infrastruktúrát. ***A jelenlegi hazai öntözési helyzet nemzetközi összehasonlításban is tarthatatlan.*** Az öntözött terület aránya Magyarországon két százalék. Ugyanez az Unió átlagában kilenc százalék.

Középtávon reálisan legfeljebb a jelenleg is berendezett, de lepusztult 80-100 ezer hektár felújítása és 30-40 ezer hektár új víz és energiatakarékos öntözésfejlesztés képzelhető el. Ennek realizálásához ugyanakkor további kormányzati intézkedések szükségesek. ***A lehetőségek és az igények alapján hosszú távú stratégiai célként lehet megfogalmazni 400-600 ezer hektár öntözhető terület elérését.***

Kiemelt szempontként kell figyelembe venni, hogy a szűkös fejlesztési források megfelelő módon hasznosuljanak, ezért ***csak olyan táblákon célszerű az öntözésfejlesztést ösztönözni, ahol a vízpótlás gazdaságos.*** Gyakorlati tapasztalat, illetve kutatások igazolják, hogy jó termőhelyeken az öntözés általában gazdaságos. Átlagos termőhelyen az öntözés gazdaságossága az alkalmazott növénykultúra és öntözési technológia függvénye.

Az öntözővíz táblához történő vezetésének, illetve a víz visszatartásának és elvezetésének – állami koordinációval – a helyi közösségekkel, valamint a földhasználókkal egyeztetett módon közösen fenntartott és működtetett csatornarendszerek kialakításával, átfogó programok részeként, nagyprojektekben kell megvalósítani, de ennek keretei közt a termelői-tulajdonosi szerepvállalásnak is meg kell jelennie. Ugyanakkor érdemi támogatásokat kell biztosítani a termelők részére az öntözés technikai feltételeinek biztosításához.

Az öntözésfejlesztés megvalósíthatóságának és hatékonyságának akadálya a birtokok elaprózottsága, a birtokrendezés hiánya, ezek felszámolása a fejlesztés fontos feltétele.

Részletes gazdaságossági és környezeti vizsgálatok szükségesek, hogy a rendszeresen vízjárta mezőgazdasági területek közül melyeket érdemes öntözésre alkalmassá tenni és mely területeken lehet indokolt a belvíz összegyűjtése, visszatartása, vizes élőhelyek kialakítása.

Magyarország meliorációs rendszerének nagy részét az elmúlt évtizedekben beszántották, megszüntették, illetve karbantartását elhanyagolták, ami hozzájárult a belvízzel veszélyeztetett területek arányának növekedéséhez. ***A meliorációs rendszerek helyreállítása jelenleg számos adminisztrációs akadályba ütközik, amelyeket meg kell szüntetni.*** További probléma a csatornák és azokhoz vezető földutak tulajdonviszonyainak rendezetlensége, a forgalomképes művekről és az önkormányzatok tulajdonában levő vízgazdálkodáshoz kapcsolódó létesítményekről nincs megbízható leltár. Mindezeket pótolni kell.

A vízgazdálkodás fejlesztése komplex kezelést igényel, melynek alapja a víz tározása. A víztározó leginkább kedvezőtlen adottságú területet hasznosít, a talajvíz szintjét megemeli, rekreációs lehetőséget nyújt és munkahelyet teremt, valamint tájképi értéket is hordoz. A vízvisszatartás gyakorlati megvalósításához, a költséghatékonyság érvényesítéséhez a multifunkcionális hasznosítás nem nélkülözhető. Az akvakultúra szerepének erősítése további gazdasági/társadalmi/ökológiai haszonvételi lehetőséget teremt. Így a vízhasználat a helyi igényekkel is összhangba hozható és a víz a vidékfejlesztés szolgálatába állítható.

A sikeres öntözésfejlesztéshez ***az integrált vízgazdálkodás egységes intézményi és szabályozási rendszerét kell kialakítani hazánkban.*** Érdemi öntözésfejlesztési pályázatokra van szükség. A szolgáltatói oldalon a vízgazdálkodással foglalkozó intézmények szervezeti elkülönültségét fel kell számolni, működésük össze kell hangolni, a párhuzamos feladatvégzést meg kell szüntetni. A vízgazdálkodásra vonatkozó irányítási rendszer tekintetében különbséget kell tenni a víz, mint lehetséges katasztrófa előidéző elem, és a víz mint gazdasági lehetőség között. Ez utóbbi területen a mezőgazdasági komplex vízhasznosítást különálló irányítási egységként indokolt kezelni

Az öntözésfejlesztésre rendelkezésre álló hazai és uniós források mellett indokolt megvizsgálni egy – a kárenyhítési hozzájáruláshoz hasonló – öntözésfejlesztési hozzájárulás bevezetésének lehetőségét, az érintett gazdálkodók körében.

A tőkehiány enyhítése, finanszírozás, hitelezés, támogatás:

A magyar mezőgazdaság kedvező pénzügyi kondícióját (jelentős megtakarítások, amelyek biztosítják a saját forrást, támogatási programok, kedvező kamatozású banki hitelek) ***ki kellene használni az elkövetkező években.*** Nemzetgazdasági és ágazati érdek, hogy a forrást jelentő pénzek, ne a bankokban „feküdjenek”, hanem a mezőgazdaság érdekében kerüljenek felhasználásra. Mindezek a források mellett ***indokoltnak tartjuk a jövőben a vállalkozói kör erejét meghaladó fejlesztések esetében, állami garanciák melletti további – akár állami – tőke bevonását az élelmiszergazdaságba.*** A források azonban csak akkor mozdulnak meg, akkor gerjesztenek beruházásokat, ha ehhez hosszú távra stabilnak remélt agrárpolitikai környezet kapcsolódik.

A támogatási rendszer esetében több olyan tényezőre is fel kívánjuk hívni a figyelmet, amely újragondolást, változtatást igényelnek. ***A jövőben törekedni kell az időben kiegyensúlyozott pályáztatásra a vidékfejlesztési támogatások esetében.*** Mivel a nyertes pályázatok generálta ugrásszerű keresletnövekedés kielégítése sok esetben nehézségekbe ütközik, ez a beruházások meghiúsulását vonhatja maga után. Fontos agrárpolitikai lépés lenne ezért a fejlesztési támogatások évek közti jelentős ingadozásának mérséklése! Ugyancsak ***indokoltnak tartjuk a vidékfejlesztési forrásoknál az EU által elismert legmagasabb nemzeti társfinanszírozás biztosítását a költségvetésből.***

Az agrárpiaci szereplők körében az ésszerű szelektációs folyamat nem akadályozható meg! Ez előbb-vagy utóbb bekövetkezik. Ez azt jelenti, hogy ***versenyképességet megteremtő, szilárdító támogatásban csak potenciálisan életképes gazdaságok részesíthetők.*** A versenyképes gazdaságok esetében a hatékonyságot helyezzük előtérbe, akár – mérettől függetlenül adott – támogatások igénybevételével.

Mindezek miatt, ***a nemzeti döntést igénylő területeken felül kell vizsgálni és az Unióval egyeztetetten a lehető leghamarabb megváltoztatni a degresszivitás választott módját,*** különösen azt, hogy Magyarország nem élt a bér, és közteher kompenzáció lehetőségével. Ugyancsak ***felülvizsgálatot igényel az egyes vidékfejlesztési jogcímforrások 80 százalékának elkülönítése az alacsony STÉ érték alapján kijelölt gazdaságkörre.*** Ugyanez állapítható meg az élelmiszer-feldolgozás beruházásainak támogatására szánt uniós források esetében is. Indokolt megvizsgálni ezek módosítási lehetőségeit, bár az uniós költségvetési ciklus második felében ennek már inkább csak „üzenet értéke” lehet a termelők irányába.

A jövőben a támogatási rendszer hatásainak folyamatos elemzése hatékony segítséget kell, hogy jelentsen az agrárpolitikai döntések előkészítésében. Ennek érdekében indokolt, hogy ***a támogatások transzparenciájának biztosítása és a hasznosulás nyomon követése érdekében az agrárkormányzat alakítson ki és működtessen támogatási monitoring rendszert.*** A rendszer működtetése segítségével a közvéleményt is célszerű tájékoztatni a támogatások felhasználásnak társadalmi előnyeiről.

Az őstermelői kör problematikája:

A mezőgazdasági vállalkozások üzemszerkezete a rendszerváltás óta folyamatos változáson ment keresztül, de fő jellemzője a dualitás és a sokszínűség maradt. Ezt a sokszínűséget a jövőben is indokolt fenntartani, ugyanakkor ***biztosítani kell a gazdálkodók – és ezzel az egész ágazat – átláthatóságát, kerülni kell minden olyan vállalkozási formát, amely gerjeszti a fekete-, vagy szürkegazdaságot, ezzel hátrányos helyzetbe hozva a törvényeket betartó, tisztességes agrárvállalkozásokat.***

A fenti célok elérése érdekében az új kormány megalakulása után ***a lehető legrövidebb időn belül meg kell szüntetni, illetve át kell alakítani az őstermelői kategóriát.*** Ezt oly módon célszerű megtenni, hogy az őstermelés, mint adójogi kategória megszűnjön (ne kapcsolódjon hozzá általános adóelőny), közjogi keretek

közt pontos tartalommal kerüljön meghatározásra. A gyorsaságot indokolja, hogy az átalakításnak jelentős a társadalmi hatása, amely befolyásolja a választói közérzetet, tehát választások előtti években megvalósíthatatlan. Szempont legyen az is, hogy az adóterhelés összességében ne növekedjen.

Az őstermelői kategória jelenlegi formájának átalakítását lehetőleg úgy kell megtenni, hogy az kiváltsa egy új gazdálkodási kategória, amelybe a jelenlegi őstermelők átírányíthatók. Egyik lehetséges megoldásként említhető, hogy az őstermelői kedvezmények kizárólag a szociális jellegű gazdálkodással összefüggésben maradjanak meg. Azok az őstermelők, akik viszont nem esnének bele ebbe a kategóriába, azok legyenek vagy családi vállalkozók, vagy családi gazdaság tagjai. Rájuk vonatkoznának első sorban a földalapú, egységes általános adózási szabályok. Az új formát a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, mint kötelező tagsággal bíró köztestület keretei közt kell kidolgozni és alapvető követelmény vele szemben a transzparencia biztosítása.

Közteherviselés, adópolitika, horizontális versenyhátrányok felszámolása:

A magyarországi áfa kulcs nemzetközi összehasonlításban is magasnak számít, amely önmagában is komolyan ösztönzi a visszaéléseket. Noha a költségvetési bevételi célok miatt érthető az a törekvés, hogy ez magas is maradjon, valamint gazdaságpolitikai szempontból is támogatható az az irány, hogy a munkabér és a tőke helyett inkább a fogyasztás adóztatása történjen nagyobb mértékben, a visszaélésekre leginkább alkalmas ***mezőgazdaságban folytatni kell az áfa csökkentésének megkezdett folyamatát.*** Ennek során az egyes ágazatok között az adóvisszaélések gyakorisága és a költségvetési hatás figyelembevételével kell rangsorolni.

Felül kell vizsgálni a munkaerő közterheit is, amelyek közül ma már nem az adótípusúak, hanem a járuléktípusúak a meghatározók. Ennek befizetési hajlandóságát növelni lehetne úgy is, ha a munkavállalókat érdekeltté tesszük a befizetésben, azaz ***erősíteni kellene a kapcsolatot a befizetett járulék és az érte járó szolgáltatás mértéke és színvonala között.***

A társas gazdaságok adóztatása a nemzetgazdaság más vállalkozásaihoz hasonló, itt nincs lényeges eltérés más ágazatok adózási szabályaihoz képest. A mezőgazdaság adózási szempontjából véleményünk szerint ***módosításra szoruló terület az egyéni gazdaságok adó-és járulékfizetési szabályozása.*** Az egyéni gazdaságok adó-és járulékfizetési szabályai esetében alapvető célkitűzésként kell megfogalmazni a jelenlegi rendszer egyszerűsítését, átláthatóbb szabályozását, valamint az előbbi kettővel szoros összefüggésben az adófizetési szabályok és fogalmak egyszerűsítését és egységesítését.

Komoly értelmezési, adózási problémát vet fel az, hogy Magyarországon a mezőgazdasági termelő fogalmát több jogszabály többféleképpen, egymást sokszor csak részben átfedve definiálja. A fogalmak és a termelés kereteit adó jogi kategóriák és az üzem méret összhangjának megteremtését szolgálhatná egy korszerű üzemszabályozási rendszer kidolgozása és bevezetése. Miután rendkívül ***fontosnak***

tartjuk az adórendszerrel szemben támasztott átláthatóság és egyszerűség követelményét, mindenképpen szükségesnek gondoljuk a különféle kategóriák és a hozzájuk kapcsolódó szabályok újragondolását. Megfontolandó például, hogy az egyéni gazdaságokra három üzemkategória kerüljön definiálásra: mezőgazdasági háztartások; családi gazdaságok; mezőgazdasági vállalkozások. A családi gazdaságok alatt mi azokat az üzemeket értjük, amelyek döntően családi munkaerőt használnak és a mezőgazdasági termelésből elegendő jövedelmet tudnak szerezni a család megélhetéséhez.

Az egyéni gazdaságokra vonatkozóan megfontolandó egy földalapon történő átalányadó-fizetési rendszer bevezetése. Ebben az esetben a mezőgazdaság adóalapjának szinte kizárólag a termőföldet lehetne tekinteni, más adó nem terhelné ezeket a gazdaságokat. A pótlólagos ráfordításokkal létrehozott tevékenységek – állattenyésztés, ültetvények stb. – hozamát figyelmen kívül kellene hagyni.

Nem indokolt kiterjeszteni ugyanakkor a földalapú adózást a társas vállalkozásokra, hiszen az a teljes adórendszer átalakítását igényelné.

Foglalkoztatás, munkahelyteremtés, generációváltás:

Magyarországon a jövőben a mezőgazdasági szereplők sokszínűsége megmarad, ami a foglalkoztatásra is hat. Ugyanakkor nem szabad illúziókat kergetni! ***A mezőgazdaságban foglalkoztatottak létszámának csökkenése*** – a fejlett országokban zajló folyamatokat figyelembe véve – ***hosszútávon megállíthatatlan folyamatnak tűnik.*** Egyes ágazatokban rövid- és esetleg középtávon viszont elképzelhető a létszám növelése is! Korábbi agrárstratégiákban szerepeltek, de még napjainkban is fel-felbukkannak olyan vélemények, amely a rendszerváltás előtti időszak alapján határozzák meg a mezőgazdasági foglalkoztatás lehetőségeit. Mi ezt irreális célnak tekintjük, mivel a korábbi magas agrárfoglalkoztatásban statisztikai, elszámolási tényezők is szerepet játszottak (pl. alaptevékenységen kívüli tevékenység mezőgazdaságba sorolása).

Elsősorban a kertészetben vannak olyan ágazatok, amelyek jelentős fejlődése esetén várható a foglalkoztatás rövidtávú és érzékelhető bővülése. Az állattenyésztésben ugyanakkor növekvő kibocsátás mellett is csak mérsékelt munkahely-teremtési potenciál mutatkozik. A mezőgazdasági alaptevékenységen túlnyúló diverzifikáció (agroturizmus, falusi vendéglátás, kézművesipar, stb.) ugyanakkor növelheti a munkaerő-felhasználást. ***A foglalkoztatásban érdemi szerepet tölthet be a gazdaságok főként elsődleges élelmiszer-feldolgozása,*** mivel a feldolgozottság növelése egyszerre teremt hozzáadott értéket és munkahelyet. A közvetlen termékértékesítés növelése is kínál piaci alapú munkahely-teremtési lehetőséget.

Ennek megvalósulásához azonban hathatós kormányzati intézkedések szükségesek, amelyek a termelés diverzifikálását, a termelést és piacra jutást segítő integrációk erősítését célozzák. Indokoltnak tűnik, hogy állami orientálással (pályázati feltételekkel, más pénzügyi szabályozással), szaktanácsadással, a fogyasztói igények

eredményesebb közvetítésével a termelési aránytalanságok (egysíkúság) úgy módosuljanak, hogy – a vállalati szintű szakosodás és specializáció elmélyülésével párhuzamosan – az ágazatnak magának a struktúrája színesebb legyen! Mindez a foglalkoztatottak korösszetételének és a képzettségének javulásával párhuzamosan menjen végbe, mert ez eredményezheti a magasabb hozzáadott értéket biztosító szerkezeti változást.

A mezőgazdasági népesség előregedése nem magyar sajátosság, a fejlett gazdasággal rendelkező országokban általánosnak tekinthető jelenség, mely összefügg az ezen országokban megnyilvánuló demográfiai folyamatokkal. Tudomásul kell venni azonban, hogy az a folyamat, amely a fiataloknak a kedvezőtlen adottságú térségekből való elvándorlásában nyilvánul meg, különösen hátrányos következményekkel jár azokon a területeken, amelyek mezőgazdasági termelés szempontjából kiemelten fontosnak tekinthetők. Ezért **az agrárpolitikának esélyt kell teremtenie arra, hogy a fiatal gazdálkodók szerepe növekedhessen, képzettségük javulhasson, ezzel a legfrissebb tudás bekerülhessen a gyakorlatba, korszerű információs- és tudástranzsferek működjenek.** A legalapvetőbb követelmény, hogy a mezőgazdasági tevékenységet kezdő, illetve végző fiatal gazdák egyértelmű és számottevő támogatást kapjanak mind a termőföldhöz jutás, mind a gazdaságfejlesztés tekintetében. Szükséges a generációváltás elősegítése is, **támogatni kell az előregedő generáció gazdaságátadását** a fiatalabb nemzedéknek. Ezt speciális jogi konstrukciókkal (családi gazdaságokra és a mezőgazdasági üzem öröklésére vonatkozó új szabályokkal), illetve államilag garantált hosszú távú speciális hitel konstrukciókkal lehetne segíteni. Megfontolandó egy állami – esetleg üzleti – **pénzalap létrehozása is a generációváltás támogatására.**

A mezőgazdaság munkaerejének országos átlagnál kedvezőtlenebb összetétele arra utal, hogy a munka jellege, a falvakhoz való kötődés, az ágazat alacsony eltartó és jövedelemtermelő képessége nem vonzó a fiatalok körében. Ez a sajátosság a megváltozott körülményekhez és az EU követelményeihez való alkalmazkodás egyik korlátozó tényezője. **A mezőgazdasági kis- és közepes méretű vállalkozások élén egyre inkább szakmailag képzett, korszerű menedzsment és információs-technológiai ismeretekkel rendelkező élethivatásszerűen mezőgazdasággal foglalkozó fiatal gazdálkodóknak kell állniuk, akik alkalmasak a termelési technológia korszerűsítésére, az innovatív módszerek befogadására, együttműködések keretében megvalósítandó fejlesztésekre.** Éppen ezek miatt az oktatás és a kommunikáció eszközeinek felhasználásával **erősíteni kell a vidékhez, a vidéki léthez kötődő identitást.** Mindemellett a generációváltás kérdése az eddigieknél hangsúlyosabb, komplex kezelést igényel. Elsősorban a mezőgazdasági tevékenységet élethivatásnak választó fiatal gazdálkodók ösztönzését kell erősíteni, de célszerű a fogyasztók, a magyar társadalom folyamatos tájékoztatása az agrárgazdaság tényleges, sokszínű szerepéről, az állampolgárok egészségét, életminőségét, életszínvonalát érintő valós hatásairól, ezen keresztül **elérhető az agrárgazdasággal szembeni negatív előítéletek oldása.**

A szociális gazdaság kiépülése a hazai környezetben lassú, érzékelhető hatása a jelentős munkanélküliséggel sújtott vidéki térségek falvaiban még várat magára. A

szociális szövetkezetekről való állami gondoskodást e téren különösen *fontosnak tartjuk*. Ugyanakkor azokban az esetekben, amikor a szövetkezet mögül „eltűnik” a munkaerő, meg kell oldani a szervezet kivezetését a rendszerből.

Szakképzés és felsőoktatás:

Az agrárgazdaságtól elvárható sikerekhez kiemelt fontosságú, hogy az egyes tevékenységi köröket – a betanított munkástól a mérnöki szintekig – versenyképes tudással rendelkező munkaerő lássa el. Ehhez *nemzetközi szintre kell emelni az agrárképzések színvonalát* és növelni kell népszerűségét. Javítani kell a szakképzés technikai színvonalát, erősíteni a tanári állományt és növelni elismertségét. Meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy – a nemzetközi gyakorlattal megegyezően – külföldi professzorok is bekapcsolódhassanak a magyar felsőoktatásba, emelve annak színvonalát. Véget kell vetni annak a negatív folyamatnak, hogy a képzésbe bekerülők felkészültsége, tudás iránti igénye évről-évre romlik.

A képzőhelyek és keretszámok meghatározásakor figyelembe kell venni, hogy az agrárgazdaságban foglalkoztatottak a vidékhez kötődnek, mégis az agrár-felsőoktatásba felvettek mintegy fele a közép-magyarországi régióban található. *A gyakorlatigényes agrárképzést* (azon belül is az alapképzést) tehát *a vidéki campusokra kell alapozni*, hiszen az itt tanulók adják a környék agrárszakembereit. Mindezek mellett segíteni kell a jelenlegi szétaprózott agrárképzés koncentrációját.

A középfokú agrárszakképzés napjainkban hiányos. Egyre több szakmában megszűnt a szakmunkás- és a technikusképzés. Nem biztosítottak a gyakorlóléhelyek. A gazdaságok, a vállalatok ma már „vadásznak” a korszerű ismeretekkel rendelkező jó szakemberekre. *A minőségi szakmastruktúra javítása érdekében összhangot kell teremteni a munkaerőpiaci igények és a munkaerő kínálat között*. Legnagyobb létszámban azokban a szakmákban folyjon középszintű képzés, amelyek a munkaerőpiacon keresettek.

Mélyíteni kell az együttműködést az élelmiszer-gazdasági vállalkozások a képzőintézmények és a gyakorlati helyek között. A hosszú távú foglalkoztatás elősegítése érdekében *államilag támogatott, kiemelt ösztöndíjas programokat célszerű indítani, a kedvezményezettek kötelezettségvállalása mellett*. *Egyszerűsíteni kell a szakképzési rendszert érintő jogszabályi környezetet*, valamint jelentősen növelni kell a gyakorlati képzési időt. A gyakorlati képzés normatíváját vissza kell állítani legalább a korábbi szintre és konkrét gyakorlati képzéshez kell kötni az agrárdiploma megszerzését. Elengedhetetlen az oktatott tananyagok aktualizálása, a tanműhelyek felszerelése korszerű technológiai eszközökkel, a szakmai követelményrendszer megerősítése, valamint a képzésben részt vevő szakoktatók tudásszintjének emelése.

A képzés színvonalának emelése és a szakmai gyakorlat erősítése érdekében *tartalommal kell feltölteni a tangazdasági és a mintagazdasági programot*.

Kutatás, fejlesztés, innováció:

A versenyképes agrárgazdaság megalapozása során nem csak anyagi, hanem szellemi javakba is energiákat kell fektetni. Jelenlegi K+F+I rendszerünk a mai versenyviszonyokban nem állja meg a helyét, az új kihívásokra pedig biztosan nem reagálóképes. Mivel az innováció akkor célirányos, a források felhasználása akkor hatékony, ha alárendelt egy jól megfogalmazott, releváns célnak, ezért ***ki kell dolgozni az agrárkutatás, fejlesztés és innováció stratégiáját és ennek alapján az innovációs lánc különböző szakaszainak megfelelő kutatásfejlesztési programot kell létrehozni és hosszútávon finanszírozni.*** Felül kell vizsgálni az agrárkutatás (és oktatás) jelenlegi szervezeti rendszerét, erősíteni annak koncentrációját elősegítve ezzel a célirányosabb és koordináltabb kutatást. Az agrártárca szervezetében egy kézben kellene központosítani az agrárkutatás felügyeletét, szigorítva az ellenőrzést. Fejleszteni kell az agrár innováció bázisát biztosító felsőoktatási és főhivatású kutatóhelyek együttműködésén alapuló tudásközpontokat és ezek kapcsolatrendszerét a versenyszférával.

A kutatói kapacitás fejlesztésre, ösztönzésre szorul! Természetesen azzal a feltétellel, hogy szemléletével, eredményeivel az eddigieknél szervezesebben kötődjön a gazdálkodás gyakorlatához. ***Hozzáadott értéket biztosító termékek előállítására kell koncentrálnunk a kutatásfinanszírozást és magát a kutatást is.*** Támogatni kell azokat a kezdeményezéseket, ahol a kutatóknak a termelőkkel és/vagy a feldolgozókkal összefogva konzorciumban lehet pályázniuk és a kutatás eredményeinek a gyakorlatban kellet hasznosulnia. A kutatók, kutatóműhelyek minősítését, anyagi elismerését ne csak a tudományos teljesítmények (címek, hivatkozások, konferencia-szereplések, azaz a „tudománymetria”), hanem a gazdálkodók visszajelzései is befolyásolják. Az alap és az alkalmazott kutatásnak együtt kell működnie, de míg ***az alapkutatás az MTA kutatóintézeteiben és az egyetemeken folyjék, addig az alkalmazott kutatásnak az ágazati kutatóműhelyekben célszerű prioritást biztosítani.***

A jövőben a komplex szemléletet tükröző csoportos, tudományágakat is átfogó kutatásoknak kellene nagyobb szerepet kapniuk. Ezt az indokolja, hogy nem csupán a kihívások, hanem az azokra adott válaszok is komplex hatásúak. Emiatt nagy ***igény van az agrárkutatás szervezeti koordinációjára.*** A komplex szemléletű tudományszervezés és -finanszírozás eredményeként elkerülhetővé válhatnak a párhuzamos kutatások, a redundanciák.

Meg kell valósítani a világ kutatási eredményeinek intézményes adaptációját. A nemzetközi (és hazai) kutatóműhelyek az évek során több olyan kutatási eredményt publikáltak, amelyek hazai adaptálása gazdasági haszonnal járna, mégsem került rá sor. Mindezek mellett a jelenleginél ***nagyobb figyelmet kell fordítani a regionalitásra,*** mivel még a magyarországi viszonyok között is hatalmas szerepük lehet a regionális sajátosságokat feltáró kutatásoknak.

A kutatási eredmények hasznosítása és gyakorlatban való megjelenése érdekében a támogatások mellett ***élni kell az adókedvezmények által biztosítható lehetőségekkel is.***

Szaktanácsadás:

A szaktanácsadási intézményrendszer – szaktanácsadási hálózat – létrehozása, működtetésének jogi szabályozása állami feladat. A szaktanácsadás finanszírozása döntően állami forrásokra épüljön a közvetlen finanszírozású állami szaktanácsadási rendszeren, illetve az üzleti alapú tanácsadás díjtételeinek részbeni támogatásán keresztül. A konkrét támogatási forma és mérték kidolgozásánál figyelembe kell venni az ellátott feladat társadalmi és egyéni üzleti hasznának arányát.

A szaktanácsadást új irányokra is nyitottá kell tenni. A legfontosabbak között említhetők az információhoz jutás elősegítése, a piaci viszonyok naprakész ismertetése ezzel a piaci transzparencia megteremtése, a támogatási lehetőségek és feltételek pontos közlése, az összefogás és szövetkezés lehetőségeinek előtérbe állítása.

A független szaktanácsadást a továbbra is Nemzeti Agrárgazdasági Kamara szaktanácsadási névjegyzékbe felvett aktív szaktanácsadók végezzék. Ugyanakkor indokolt a szaktanácsadási hálózat szakmai megerősítése az alkalmas nagyüzemek, agrár-felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek, egyéb vállalatok és szakfelügyeleti szervek megfelelő végzettséggel és tudással rendelkező szakembereivel, sőt bevonhatók a középfokú agrároktatás tanárai is. A szaktanácsadás intézményeinek illetve a szaktanácsadóknak kapcsolatban kell állniuk a napjainkban felértékelődött információs rendszerekkel. Az információtechnológia dinamizáló, fejlesztő szerepet tölt be a szaktanácsadás egészében is.

A szaktanácsadás keretébe tartozik az forgalmazók, kivitelezők, integrátorok által az üzleti partnereknek nyújtott szaktanácsadási szolgáltatás is. Ennek keretében a legkorszerűbb termelési eljárások és technológiák hazai adaptálását lehet rövid idő alatt elérni. Ezek alkalmazását ezért központi eszközökkel is ösztönözni szükséges.

Mezőgazdasági termelési szerkezet:

A hazai birtokméret csökkentése a növénytermesztés szerkezetét még inkább egysíkúvá tette és teszi. A kisebb területeken gazdálkodók nem szereznek be többféle, speciális gépet, inkább még tovább egyszerűsítik a vetésszerkezetüket. A termelési szerkezet közel két évtizede folyamatosan szűkül! Jelenleg a gazdasági körülmények, az Unió támogatási rendszere és az agrárpolitikai intézkedések még egyszerűbb termelési szerkezet irányába terelik a gazdálkodókat. Ennek a vesztese a kertészet, az állattenyésztés és az intenzív, öntözéses gazdálkodás. Leegyszerűsödött vetésszerkezetben a jó elővetemények ráfordítás nélküli pozitív hatása a talajra, az utónövényre nem érvényesülhet, így a termés kockázata nő, a fenntarthatóság lehetősége csökken és a környezet állapota romlik. Fajtapolitikánk elhibázott, szűkíteni kellene a meghatározó növényfajokat ma jellemző fajtakinálatot, az ajánlati fajtalistákra kellene koncentrálni a termelést. Mindemelllett Magyarország állattenyésztése a rendszerváltástól kezdődően fokozatosan válságba került. A kedvezőtlen folyamatok az uniós csatlakozás után megerősödtek, és csak az elmúlt 3-4 évben volt tapasztalható stabilizálódás, pozitív fordulat azonban nem történt. Az

okokkal reálisan nem kalkuláló hangzatos nyilatkozatok és célok nem teljesülhettek ráadásul félrevezető üzeneteket közvetítenek a gazdálkodók felé.

A termelési szerkezettel, a főbb ágazatokkal, ágazatcsoportokkal összefüggésben a következő – rövid – stratégiai megállapítások tehetők:

- A honi ökológiai és talajadottságok a „nagyüzemi” növénynek számító kalászos gabona, a kukorica valamint az olajos növények termesztésének kedveznek. A **szántóföldi növénytermesztés**en belül a gabona és az olajos növény ágazatok **dominanciája közép és hosszú távon is megmarad**. Az öntözés fejlesztése, kiterjesztése ugyanakkor elkerülhetetlen, ha a jövőben is fel akarjuk venni a versenyt a gabona és olajos növény piacokon. A szaktudás és a termesztéstechnológia (pl. precíziós gazdálkodás) fejlesztésével **mérsékelni kell a gabona és az olajos növények esetében a hazánkat jellemző nagy és indokolatlan termésingadozást**, aminek eredményeként a termelési kockázat is csökkenhet. Az integrációk erősítésével mérsékelni kell a termelő vállalkozások szaktudásbeli, tőke-ellátottsági és termesztéstechnológiai színvonalának heterogenitását, hogy egységes minőségű és mennyiségű árualap jöjjön létre.
- A **zöldség-gyümölcs** szektor méltatlan sorsát sem a külső objektív körülmények, sem pedig hazai adottságaink nem indokolják. A külpiacon érzékelhető a folyamatosan növekvő, az egyre igényesebb termékek felé forduló kereslet. A piac adott, a lehetőségek elszalasztása elsősorban a gyenge versenyképességünkől fakad. A szektornak jelenleg nincs koncepcionális és tettekre is alkalmas intellektuális centruma, nincs ütőképes piackutatás, piacszervezés, ezért a Fruitveb lehetőségeit ebbe az irányba kellene kiterjeszteni. Kívánatos, ezért **támogatandó, hogy a termelői szervezetek, illetve a feldolgozóipar töltsenek be integráló szerepet**. Az állam feladata a piaci átláthatóságot, a korrekt piaci magatartást erősítő csomag kidolgozása. Ennek része lehet az ellenőrzések szigorítása és Piaci Információs Rendszer finomítása. **Az uniós forrásokat hatékonyabban kellene felhasználni, az igénytelen termelés irányába ható támogatásokat a termelési színvonalhoz is kötni kellene**, ezzel megakadályozva a piacszavaró, versenyképtelen vállalkozások konzerválását. A jövőben csak az kaphasson támogatást, aki a legkorszerűbb technológiai megoldásokat alkalmazza. (Ez az agrárgazdaság egészére igaz kell, hogy legyen!) A pályázati feltételeket kell úgy megfogalmazni, hogy abban szigorú, a versenyképességet szolgáló szakmai kritériumok játsszák a döntő szerepet! Az öntözés-fejlesztésre, a hajtás bővítésére, a különböző károk megelőzésére rendelkezésre álló pénzek nem ragadhatnak benn, nem kerülhetnek formálisan elköltésre! **Kiemelt figyelmet érdemel az uniós források értelmes, szakmailag célirányos felhasználása korszerű hűtő és feldolgozó kapacitások létrehozására**, beleértve a posztharvest központok kiépítését is. Sokkal nagyobb hangsúlyt indokolt helyezni a feldolgozott és késztermékek promóciójára.

- A **szőlő-bor** ágazatban nem csak gazdasági, hanem borminőségi és piacbiztonsági tényező is egyben, hogy a gazdálkodó lehetőleg saját előállításból (esetleg szerződés keretében lekötött, megbízható forrásból) fedezze a bor előállítás alapanyag szükségletét. Az alföldi, illetve alacsonyabb prosperitással bíró területeken egyszerűbb szabályozás mentén a márkának, míg a nagyobb prosperitással bíró hegyvidéki borvidékeinken szigorúbb szabályozás alatt a terroir-nak, így a tradíciónak kell egyre inkább hangsúlyosnak lenni a hatékonyabb piaci térnyerés érdekében. ***A mennyiségi és a minőségi bortermelésnek is meg kell jelennie a magyar szőlő-bor ágazatban, mindkettőnek meg kell találni a szerepét*** – még üzemi szinten is. Portfólióban kell gondolkodni és a minőségi borok mellett a borászatoknak prémium borokat is tudni kell előállítani. Mindezek mellett ***ösztönözni kell a szőlőtermelőket összefogó, közös feldolgozásra és értékesítésre alkalmas szövetkezetek, pincegazdaságok létrejöttét.*** Szigorítani kell az ellenőrzést, különösen az import borok esetében.
- Az elmúlt évtizedben a meghatározó állattenyésztő ágazattá a **baromfitenyésztés** vált és ez a szerep az előttünk álló időszakban sem fog változni. A termékpálya nemzetközi versenyképességének egyik legnagyobb akadálya, hogy az élőállat-termelés kevésbé hatékony, amit a súlygyarapodási és takarmányhasznosulási mutatók elmaradása a versenytársakétól, az elhullások és a ráfordítások nagysága is jelez. A baromfitermelők mintegy kétharmadánál alapvető technológiai fejlesztésekre van szükség, elsősorban a viziszárnyasok esetében. ***A versenyképességet javíthatná az is, ha termékpályán a jövőben tovább növekedne a koncentráció, mind a vágó-alapanyag előállítási, mind a feldolgozási fázisban.*** Az ágazat működésére pozitívan hathat a piac tisztulása, a legális szereplők pozícióinak erősítése. Ez lökést adhat a fejlesztéseknek is. Ezekhez a folyamatokhoz kapcsolódva erősíteni és javítani kell a baromfitermékeink nemzetközi piaci megjelenését a közösségi marketing eszközeivel.
- A hazai **tej**ágazat jelentős kihívásokkal nézett szembe az elmúlt években, amelyek közül kiemelkedett az alacsony ár és a tejkvóta megszüntetése. Bár az árak az elmúlt évben jelentősen emelkedtek, az ágazat – támogatás nélkül – még ma is stabil veszteséget termelne. Pillanatnyilag ezt mérsékli az európai viszonylatban is kiemelkedő hazai tejágazati támogatás. Ennek a magas támogatási szintnek a fenntartása a 2020 utáni időszakban – legalábbis – bizonytalan. ***Az agrárpolitikának arra kell ösztönöznie az ágazatot, hogy az elkövetkező néhány évben végrehajtsa azokat a technikai, technológiai, szaktudásbeli fejlesztéseket, amelyek a versenyképességet javítják.*** A tejágazat fejlődése és fejlesztése oda kell vezessen, hogy továbbra is extra minőségű tejet, ***egészséges tejtermékeket állítsunk elő, de kevesebb energiával, vízzel és takarmánnyal.*** A tejágazatban olyan újszerű termelési eljárások kifejlesztésére van szükség, amelyekkel a fajlagos jövedelemtartalom – és nem az egyoldalú fajlagos

hozam –, számottevően növelhető a környezet károsodása nélkül. A hazai tejágazat versenyképessége szempontjából ***kulcskérdés a tejfeldolgozó szakágazat fejlesztése.*** A jelenleginél szélesebb, korszerűbb termékpalettával kell megjelenni a hazai és export piacokon. A kézműves körülmények között előállított tejtermékeknek, azon belül különösen a sajtoknak is megvan a belső piaca, ezért az ezt előállító ***kisméretű tejfeldolgozók támogatása is indokolt*** a helyi piacok érdekében.

- A **vágómarha** világpiacot a növekvő kereslet és az ettől elmaradó termelésbővülés fogja jellemezni középtávon, aminek lehetőségével a magyar mezőgazdaságnak élnie kellene. Az ágazatban lezajlott a szakosodás, ***meglévő világfajtáink genetikai potenciálját jobban, racionálisabban kellene kihasználni.*** Az ágazatot sújtja a „túllicitált” (elsősorban „környezetvédelmi”) követelményrendszer, amit a jövőben ***felül kell vizsgálni és a környezet védelmét nem szolgáló, de a gazdálkodókra felesleges terheket rakó elemeket*** kigyomlálni.
- A magyar sertéságazatban a fajta és a technológia a kardinális kérdés, ezért ***ösztönözni kell a fajtaváltás és a világfajták termelésbe vonását.*** A korszerű tartási, és takarmányozási módok jelentősen csökkentik a fajlagos takarmány-felhasználást, és az elhullási veszteséget, növelik viszont a súlygyarapodást, javítják a takarmányértékesítést, összességében a jövedelmezőséget. A valódi változásokhoz ***a zöldmezős beruházásokat kell előtérbe helyezni.*** A környezeti szempontból fenntartható, a klímaváltozás hatásait mérséklő sertéshús-termelés megvalósítása nem opció, hanem elengedhetetlen szükségszerűség. A jövőben a precíziós takarmányozás, illetve a teljes körű takarmányozás koncepcióinak alkalmazása kerül előtérbe. Az állategészségügyi státuszt magas szinten kell egységesíteni! ***Egy sikeres ágazati stratégia alapja az európai gyakorlatnak megfelelően a tenyésztést, a szaporítást és a hizlalást elválasztó szakosodás, az integráción alapuló termelés lehet.*** Ennek megvalósulása esetén a piaci szereplők között erősödne a bizalom, ami egy integrációs folyamatnak is az alapját képezné. ***A sertéságazat talpra állítása jelentős támogatást igényel.*** Ahhoz azonban, hogy ez a pénz valóban hasznosuljon, változnia kellene a termelői gondolkodásmódnak is, és ***szaktudásban is vissza kellene zárkózni az európai élvonalhoz.*** A legfejlettebb sertésszektorral rendelkező országok praktikus tudását be kell kapcsolni a hazai szaktanácsadási gyakorlatba, amit csak ***állami segítséggel*** lehet megtenni. A termékpályán ***modern nagyméretű zöldmezős vágóhidak és magas feldolgozottságú termékek előállítására alkalmas feldolgozó üzemek létesítésére van szükség.*** Az integráció erősítéséhez indokolt az objektív, egységes vágásminősítő rendszer kötelezővé tétele minden vágóhíd számára. Ezzel párhuzamosan létre kell hozni a vágásminősítés adataira egy központi adatnyilvántartó rendszert, ami az európai modelleknek megfelelően hétről hétre közzé tenné az aktuális átlagárakat.

- A **juh**hús világpiacát is az intenzív kereskedelem határozza meg a jövőben. Az ágazat jelenlegi helyzetében változás akkor várható, ha **a mennyiségi növelést össze lehet kapcsolni a minőségi fejlesztéssel a hús és a tejtermelésben**. Törekedni kell az ágazat létszámának és az egy anyára jutó szaporulatnak a növelésére. A rendelkezésre álló juh- (és hizómarha) állomány távolról sem elegendő legelő területink hasznosítására, jó ökológiai állapotban tartására. Emiatt az elmúlt évtizedek során hazánkban drasztikusan romlott a legelők állaga! A legelőket hasznosító állatfajok állomány-bővítését ez is indokolja. Ehhez azonban növekednie kell a juh- (és a hizómarha) ágazat nyereségességének. Felül kell vizsgálni a támogatási rendszert is, amely az elmúlt időszakban kevésbé szolgálta a hatékonyság növelését és a minőség javítását, ezen keresztül a jobb megélhetést. Sokkal inkább szociális, mindenki számára azonos nagyságú támogatást adott, amely nem javította, hanem sokkal inkább konzerválta az állapotokat. **Egy anyajuhtól nyert hasznosult szaporulat arányától függő hatékonysági kiegészítő támogatásra, valamint az előállított vágóállat minőségére alapozott további kiegészítő támogatásra volna szükség.**

Erdészet, halászat, vadászat:

Magyarország területének jelenleg több mint 20 százalékát borítja erdő és ez az arány az elmúlt években is folyamatosan bővült. **Az elkövetkező években is indokolt az erdőtelepítések ütemének fenntartása, sőt növelése**, figyelemmel az erdők gazdasági, természetvédelmi és rekreációs funkcióira. **A gazdaságos növénytermelésre alkalmatlan területeket erdősítést támogatni kell**, ezzel segítve extenzív hasznosítást, a gazdálkodók jövedelembiztonságát. Bővíteni kell és fel kell újítani az erdők közjóléti berendezéseit (parkerdei létesítmények, erdei iskolák, tanösvények, látogató helyek). Az erdei melléktermékek (vadgyümölcs, gomba) gyűjtésére és helyben történő feldolgozására szerveződő vállalkozásokat célszerű támogatni, az erdőhöz kötődő (köz) foglalkoztatási programok kiterjeszteni.

A fakitermelés az ágazat legfontosabb bevételi forrása, ugyanakkor a hazai favagyon kihasználása alacsony szintű, jóval elmarad mind a lehetőségektől, mind pedig a távlatos piaci igényektől. Ezért a szabályozás eszközeivel segíteni kell az elsődleges faipar termékeinek piacra jutását, ezzel növelve a kitermelt fa iránti piaci igényt. A kitermelhető mennyiségre tekintettel a fakitermelési kapacitást bővítése indokolt.

Mivel a magán- és közösségi tulajdonú erdők természetességi állapota összességében gyengébb, mint az állami erdőgazdaságoké és a bennük folyó gazdálkodás színvonala is változó, **az erdőgazdálkodók képzettségi szintjének javításával, a szaktanácsadás kiterjesztésével** itt is **emelni indokolt az erdőgazdálkodás színvonalát.**

A kiemelkedő minőségű nagyvadállomány és a jól szervezett vadászati szolgáltatások miatt a magyar vadászat, vadgazdálkodás világhírnévre tett szert. Mindez köszönhető a tervszerű vadgazdálkodásnak, és az itt dolgozó hivatásos állományú szakembereknek. Ugyanakkor **Magyarország vadállományában az** elmúlt években kisebb szerkezetmódosulás következett be. Jellemző az apróvad további visszaszorulása és a nagyvad túlszaporodása. Az **egyensúlyt helyre kell állítani az elkövetkező évek során**. Egyre nagyobb a szerepe, de további fejlesztést igényel a zártkerti vadállomány, ami kiváló genetikájával segítheti a természetes vadállomány javulását is.

Az akvakulturának a korábbinál nagyobb figyelmet kell kapnia. A tógazdasági halhústermelés jelenlegi kapacitásának bővítése a piaci kereslet korlátai miatt, csak a természetesvízi halászat megszűnése miatti kiesés szintjéig indokolt, t, de a korszerűsítés elengedhetetlen. Potenciális lehetőség elsősorban az intenzív üzemi haltermelésben van. Ez utóbbi üzemek esetében is csak a legkorszerűbbet szabad megépíteni, akkora méretet, hogy az európai piacokon is rendszeresen meg tudjon jelenni az árualap. Halfeldolgozók létesítését is csak intenzív üzemi termelő bázisra szabad építeni, kiegészítve a tógazdasági és import áruallappal. A piaci lehetőségek jobb kihasználása érdekében szükséges a termékpálya szereplői közötti együttműködés erősítése. A hazai halfogyasztás növelése kívánatos, de erre csak a konyhakész, feldolgozott termékek kínálatának bővítésével van lehetőség.

A haltermelés és a környezet kapcsolatrendszerében **meg kell teremteni a halastavak „ökológiai szolgáltatásainak” (madárkárók) finanszírozási hátterét**. Ennek keretében módosítani kell a jelenleg hatályos jogi szabályozást. Emellett a természetes vizeket illetően felül kell vizsgálni a szelektív, állományszabályozó halászat újbóli engedélyezésének lehetőségét.

Élelmiszeripar:

Az élelmiszer termékpálya kritikus pontja Magyarországon ma is az élelmiszeripar, amelyik az európai uniós tagországokkal történő összehasonlításban még mindig komoly lemaradással küzd, elsősorban a hatékonyság területén. Értékelhető az az agrárpolitikai szándék, amely a 2014-2020-as Vidékfejlesztési Program és a GINOP keretében nagyobb lehetőséget biztosított az élelmiszerfeldolgozás fejlesztésének támogatására, de a forrás hatékony felhasználása kérdéses. A nagyobb méretű, a mezőgazdaságot generáló élelmiszer-feldolgozók – néhány kiemelt vállalkozás kormányzati támogatását leszámítva – nem juthatnak forráshoz. Ugyanakkor a **magyarországi élelmiszer-feldolgozás fejlődése sem mehet végbe anélkül, hogy a nagyobb cégek versenyképesebbé váljanak**. Átütőerejű iparági fejlesztéseket kell végrehajtani, ahol a legnagyobb gazdasági előnyt lehet elvárni. A mérethatékonyság előnyeinek kihasználása érdekében az iparág-politikának az életképtelen cégek esetében segítenie kell a tisztességes kivonulást a termelésből, mert ennek hiányában jelenleg ezek a vállalkozások tovább „küzdenek”, ezzel torzítva a piacot.

Az élelmiszeripar fejlesztéséhez a termékpályák integrált helyzetelemzése és egységes **termékpálya stratégiák kialakítása, szakágazati szerkezetátalakítási programok kidolgozása** is szükséges. Magyarország földrajzi méretéből fakadó korlátok átlépése, az ehhez szükséges méretgazdaságos feldolgozói kapacitások működtetése és nagyobb volumenű értékesítési lehetőségek megszerzése érdekében ki kell építeni azokat a beszerzési forrásokat, amelyek akár **a szomszédos országokban megtermelt alapanyagokat** is képesek **becsatornázni feldolgozás céljából, disztribúciós központtá téve hazánkat**. Az exportaktivitás további erősítése stratégiai cél, amire akkor lenne lehetőség, ha össze tudnának fogni az élelmiszertermelők és erősödne az integráció. Ezért a jövőben kiemelten kívánatos támogatni az integrációkat.

A globalizálódott élelmiszerpiacon két piaci rendszer kapcsolódik össze, a multinacionális vállalatok tevékenységéhez kapcsolódó globális struktúra, és a nemzeti tulajdonban lévő, helyi igényekre épülő és többnyire kis- és középvállalatokból álló lokális struktúra. Ehhez alkalmazkodva **a versenyképes méretű élelmiszeripari vállalkozásoknál elsősorban a nagy volumenű, jó minőségű tömegtermékek termelését célszerű ösztönözni, a mérethatékonysági előnyök kihasználására törekedve**. Ugyanakkor **a kis és középvállalkozások esetében a réspiaci termékek** termelésére és piacra juttatására is hangsúlyos figyelmet fordítani. A rés piacokon a jövőben elsősorban az állatjóléti védjeggyel ellátott termékek és a „mentes” termékek területén fog növekedni a kereslet. Védjegyrendszerünk ugyanakkor újragondolásra, konszolidálásra szorul, mert jelenleg nem ösztönzi a fogyasztókat a tudatos vásárlásra. Támogatásra érdemesnek tartjuk, hogy egyre nagyobb vásárlói igény mutatkozzon a közvetlen értékesítés iránt is, hogy a fogyasztók előnyben részesítsék a termelőtől vásárolt friss, megbízható, regionális és/vagy helyi élelmiszert.

Az élelmiszeripar működési feltételeinek javítása érdekében tudatos fejlesztést és építkezést kell megvalósítani, kiemelt élelmiszer-feldolgozást fejlesztő programokat indítani. Szelektív támogatáspolitikát indokolt megvalósítani: **azok a területek kapják a jövőben a támogatásokat, ahol a legnagyobb gazdasági előnyt lehet várni**. Vizsgálni szükséges az egyéb kedvezmények nyújtásának (pl. társasági adó kedvezmény) lehetőségét is.

Élelmiszerbiztonság:

A korábbi, élelmiszerbiztonságot érintő ügyekben szerzett tapasztalatok megerősítik azt a szándékot, hogy **központosított, információalapú, elfogulatlan és hatékony élelmiszerlánc felügyeletre és ellenőrzésekre van szükség**. Az állategészségügyi hatóságoknak még **kiterjedtebb hatásköröket és forrást kell biztosítani az illegális tevékenységek elleni fokozott küzdelemre, ezzel erősítve a központosított gyors ellenőrzést és az ebből adódó intézkedéseket**. Korábban – a helyi értékesítés nagyobb aránya miatt – egyrészt azért volt mérsékeltebb a kockázat, mert kisebb populációt értek el a feldolgozók termékeikkel, másrészt az élelmiszer előállítása és fogyasztása között jóval kevesebb idő telt el, mint a globális piacon. A tudományos kutatásnak foglalkoznia kell ezzel a kérdéskörrel egyrészt úgy, mint a

globális és a helyi élelmiszergazdaság problematikájával, másrészt úgy, mint az élelmiszertartósítás biztonságosabb technológiájával.

Ökológiai gazdálkodás:

A piaci igények (még ha korlátozottan is) és a természeti adottságok is megteremtik a lehetőséget az alternatív gazdálkodási formáknak. Ráadásul ezek szerepe környezeti szempontból is kifejezetten előnyös, ezért fontos az ökológiai gazdálkodás elterjedésének elősegítése, azokban a térségekben, ahol indokolt és támogatható a „mainstream” hatékonyságra koncentráltó gazdálkodástól eltérő formák elősegítése.

Bár ***az ökológiai termelés lehetőségeinek kihasználására Magyarországnak érdemes nagyobb erőfeszítést tennie***, ezeket a lehetőségeket nem szabad túlhangsúlyozni. E termelési mód a konvencionális termelésnek csak egy szűk kiegészítője lehet hosszú távon, de e mellett is ***néhány ezer családnak adhat biztos megélhetést***. Gazdasági és társadalmi érdek tehát, hogy fejlesszük az ökológiai gazdálkodás rendszereit – ***különösen a kertészeti (zöldség, gyümölcs, szőlő, bor, gyógy- és dísznövény) ágazatokban***.

E cél megvalósulása érdekében kiegyensúlyozott, az ökológiai gazdálkodást támogató szakpolitikára van szükség, valamint erősíteni kell az ökológiai gazdálkodók szakmai felkészültségét, a vállalkozói szemléletet, mert jelenleg alig ismerik a piacra jutás korszerű eszközeit. A működő piaci információs rendszereken keresztül el kell látni őket egzakt és rendszerezett információkkal mind a hazai, mind az európai piaci igényekről.

Az ökológia gazdálkodásban termelő vállalkozások nagy területi tagoltság mellett és térben elszórtan működnek. Részben emiatt, részben a hazai gazdálkodói mentalitás következtében kicsi az ágazatban a termelői szervezettség. Így viszont a versenyképes árualapok tekintetében nagyon komoly hátrányban vannak. A lehetőségek jobb kihasználása, a piacra jutás feltételeinek javítása, a versenyképes méretű árualapok megteremtése érdekében elvégzendő feladatok közül célszerű kiemelni az ágazati méretek növekedésének, a termelői szerveződések létrejöttének, megerősödésének elősegítését is.

Az ágazat fejlődését a biotermékeket előállító feldolgozóipari kapacitások alacsony szintje is hátráltatja. Ezért fontos ***feladat az biotermékek élelmiszeripari feldolgozásának erősítése***, ezzel a hazai igények jobb kielégítése, az eltarthatóság javítása, az exportrádiust bővítése. A nagyobb hozzáadott érték – mindezek mellett – javítja a jövedelembiztonságot és emeli a realizálható jövedelemszintet is.

Mindezekon túl kiemelt ***figyelmet kell fordítani a független ellenőrzési rendszerrel szembeni bizalom erősítésére*** is.

Genetikailag módosított termékek:

A genetika a leghatékonyabb módja a termés kibocsátás növelésének, mégpedig szellemi ráfordítással. Ugyanakkor **tiszteletben kell tartani a társadalomban a GMO élelmiszerekkel szembeni jelenlegi óvatosságot, de** törekedni kell arra, hogy mind a közvélemény, mind a politikusok **ismerjék meg a nemesítési módszerek tökéletesedésének folyamatát.** A hiteles információk terjesztése segíti az új technológiák széles körű megismerését, oldja az indokolatlan bizalmatlanságot. **A korszerű genetikai módszerek alkalmazásán keresztül növelhető a magyar mezőgazdasága versenyképessége.**

Mindezt azért fontos hangsúlyozni, mert **a tudomány ma már továbblépett a GMO hagyományos módszerein,** vagyis azon, hogy idegen gént építenek be a DNS-be. Az új módszer **az irányított mutagenézis.** Ennek lényege, hogy a növény (állat) DNS-ében „csak” nukleotid cserét hajtanak végre, ezzel érve el a kívánatos termesztési (tenyésztési) eredményeket. Az irányított mutagenézis **nem számít GMO-nak, mivel nem épít be idegen gént a DNS-be.** Mindez jó lehetőség arra, hogy Magyarország tovább tudjon lépni a GMO jogi szabályozásának (alaptörvény) kötöttségein. Mindezek mellett arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy a hagyományos nemesítés továbbra is fontos, nem helyettesíthető! A két nemesítési módszer kombinált alkalmazására van szükség.

A GM növények termesztésének különösen nagy haszna lehet az alternatív (bio)energia termelésében. Példaként a fűzfa és a nyárfa energetikai célra történő termesztését és az ebből nyert metánt lehet említeni.

Energiaellátás/bioenergia-termelés:

Célként fogalmazható meg, a fenntartható bioenergetikai potenciál hasznosításával a hazai energiamixen belüli a megújuló energia 8%-os részarányának a megduplázása. Az elsődleges biomasszát egyrészt biohajtóanyag-előállítás céljából termesztett energianövényekkel, másrészt fás szárú energiaültetvényekkel lehet biztosítani.

Stratégiai cél az is, hogy **a Magyarországon felhasználásra kerülő bioetanol és biodízel itthon állítsuk elő,** sőt a magyar mezőgazdaság adottságai azt is lehetővé teszik, hogy jelentősebb exporttal járjunk hozzá az európai igények kielégítéséhez, mivel a hazai bioüzemanyag-termelés nemzetközi összehasonlításban versenyképes. Tekintettel a második generációs bioüzemanyag-előállítás és -felhasználás ma még fennálló technológiai és gazdaságossági korlátaira, a tervezett bioetanol-felhasználás 100 százaléka első generációs bioüzemanyag.

Fászárú energianövények termelését csak a szántóföldi növénytermesztésre alkalmatlan (17 AK alatti, belvíz- és árvízveszélyes) területeken célszerű támogatni.

A fakitermelés hatékonyságának javítása is hozzá kell, hogy járjon a bioenergia termelésének növekedéséhez. Jelenleg a hazai favagyon kihasználása mindössze 60-70 százalék.

További **stratégiai cél a szerves hulladékok** mezőgazdasági **felhasználása** a talajerő gazdálkodás részeként. Ugyanakkor az így nem hasznosítható a növényi és állati eredetű melléktermékek, hulladékok helyi szintű energetikai hasznosításának növelése, ezáltal az energia ellátás fenntarthatóságának biztosítása is célként fogalmazható meg.

Kárenyhítés, kockázatkezelés, biztosítás, kármegelőzés:

A mezőgazdasági termelés ősidők óta kitett a természeti környezet változó hatásainak. A napsugárzás, a csapadék, a levegő áldás és átok is lehet a gazdálkodók számára. Napjainkban ugyanakkor egyre több jele mutatkozik annak, hogy a környezet még inkább kiszámíthatatlanabbá, bizonytalanabbá válik, ami növeli a termelés kockázatát.

A magyar mezőgazdasági üzemek az elmúlt években igen jelentős termelési és ebből adódó jövedelemkockázattal néztek szembe, a válságos időszakokban akár az üzemi kör több mint fele, átlagos időszakokban pedig 15-30 százaléka szenvedett el 30 százaléknál nagyobb jövedelemcsökkenést, elsősorban időjárási hatások miatt. Napjainkban így egyre fontosabb eszköz a gazdálkodók stabilitásának megteremtésében a mezőgazdasági biztosítás, illetve Mezőgazdasági Kockázatkezelési Rendszer. Ennek a „védőhálónak” a hatékony működését, a gazdaságok csatlakozási szándékát ösztönöznie kell az agrárpolitikának.

A jövőben is fenn kell tartani a jelenlegi több pilléres Mezőgazdasági Kockázatkezelési Rendszert, illetve jogi háttérét és pénzügyi kereteit erősíteni indokolt. Az első pillért jelentő agrár-kárenyhítési rendszer keretében biztosítani kell, hogy az minden évben – akár egy káreseményekkel jelentősebben sújtott évben is – érdemi segítséget nyújtson a termelőknek.

A II. pillért a díjtámogatott és kiegészítő biztosítási szerződések jelentik. Ezek esetében az elmúlt években a díjtámogatás mértékének csökkentése (visszaosztás) volt szükséges ahhoz, hogy elegendőek legyenek a források a biztosított gazdálkodók számára. ***A díjtámogatott biztosítások esetében a jövőben növelni szükséges a kiszámíthatóságot és a stabilitást.***

Vélhetően a kiszámíthatóságot és a stabilitást fogja növelni, a kockázatkezelés, kármegelőzés egy új eleme, a 2018-ban működésbe lépő országos jégkár-enyhítő rendszer.

A jövedelemstabilitási rendszer a kockázatkezelés harmadik elemének is tekinthető. Magyarország még nem döntötte el, hogy implementálni kívánja-e vidékfejlesztési programjába ***a jövedelemstabilitási eszközt.*** Ugyanakkor az ***erre elkülönített forrásnak megfelelő nagyságúnak kell lennie*** ahhoz, hogy a rendszer hatékonyan működhessen és még így is felmerülnek olyan problémák, amiket meg kell oldani a jövőben: a számviteli rendszer és az adózási gyakorlat megfeleltetése; a kontraszelektív hatás elkerülése; a kisebb kockázatú gazdaságok távol maradása; az „ügyeskedések” kiküszöbölése; stb.. Vizsgálni lehetne az adózás előtti jövedelem egy részének tartalékolását is, mely a felhasználáskor vonná maga után az adó

megfizetését. Ezek az elemek együttesen az ágazat további fehérítésének irányába kell, hogy hassanak.

Mindezek mellett *indokolt egy „intézményesített” negyedik pillér kidolgozása is, amely támogatott hiteleket biztosítana a károsult termelőknek.* Ezzel összekapcsolná a hitelezést a káresemény megtörténtével is.

Gazdasági infrastruktúra, logisztika:

Fel kell gyorsítani a közút- és vasúthálózat fejlesztését, beleértve a szállítási eszközparkot is. Javítani kell a vasúti teherszállítás biztonságát, gyorsítani a szállítmányok célba juttatását. Kiemelt figyelmet kell fordítani a mezőgazdasági úthálózat fejlesztésére is.

A komparatív közgazdasági hátrányok mérséklése érdekében *új, közmegegyezésen alapuló infrastrukturális fejlesztési stratégia kell,* amely a fejlesztési források felhasználásánál a lehetőleg teljesebb mértékben figyelembe veszi a vidék és az élelmiszergazdaság igényeit. A vízgazdálkodás keretei *között javítani kell a Duna és a Tisza hajózhatóságát, új kikötőket kell létesíteni* (különösen a Tiszán), a meglévőket korszerűsíteni kell. E nélkül a magyar gabona gazdaságos exportja – egy-egy globálisan hiányos évjáratot leszámítva – már középtávon sem oldható meg. Ráadásul a Duna és a Tisza vízszintjének a megemelése önmagában is javítaná a Duna-Tisza Köze vízellátását.

Gazdasági makró környezet, fekete- és szürkegazdaság:

A fekete-, informális-, illetve rejtett gazdaság a világ minden országát érintő jelenség, ugyanakkor mértéke különböző. Magyarországon az élelmiszergazdaságban magas az aránya. Feltérképezése rejtőzködő jellege miatt nagy kihívás. A gazdaságra nézve számos negatív hatást gyakorol és gátolja az egészséges piaci konszolidációt. Nehezíti a termékpályákon az integrációt, a koncentrációt, az érdekek hatékony képviselését és érvényesítését. A nyilvánvaló költségvetési kiesésen túl a feketegazdaság a piaci versenyt is torzítja, hiszen egyes gazdasági szereplők „érdemtelenül” jutnak kedvezőbb pozícióba. Jelenléte miatt az elvileg életképtelen vállalkozások is fennmaradnak, és mivel a csalással elért költségelőnyük miatt a legális szereplők is árcsökkenésre kényszerülnek, a szabályosan működő cégek nyeresége kisebb lesz, a méretgazdaságosságból, technológiai fölényükből adódó versenyelőnyük erodálódik. Az élelmiszer esetében nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy az illegálisan előállított vagy nem kellően nyomon követett termékek a fogyasztók számára egészségügyi kockázatot jelenthetnek.

A feketegazdaság oka a morális tényezőkön túl, elsősorban az adórendszerben lelhető fel. Ugyanakkor szerepet játszik kialakulásában és mértékében az is, hogy hazánkban a vállalkozások adminisztrációs terhei aránytalanul magasak, amelyeknek csak egy része eredetileg uniós kötelezettségekből, nagyobb részét a magyar szabályozási és államigazgatási környezet generálja. A sokszor lassú és fölöslegesen túlbonyolított

ügyintézés fölösleges terheket ró a vállalkozásokra, és gyengíti a jogkövető magatartás iránti elkötelezettséget.

A feketegazdaság visszaszorítása elsődleges nemzetgazdasági cél kell, hogy legyen. Az ellene való küzdelem komplex eszközök – pl. a forgalomban lévő készpénzállomány csökkentése – igénybevételét igényli, de vannak ágazatspecifikus elemek is. Ezek közül az adórendszerre (részeként az általános forgalmi adóra), az ellenőrzésre és a transzparencia követelményeire hívjuk fel a figyelmet.

A feketegazdaság magas arányának meghatározó oka az adórendszer, ami egyrészt a magas adókulcsok által ösztönzi, másrészt a kiskapuk révén lehetővé teszi az illegális megoldásokat. Ugyanakkor összefüggésekben hatnak, hiába kedvező mértékű például a társasági adó, a bevételek magas áfa miatti eltitkolásából ennek gazdaságfehérítő hatása nem érvényesül.

Mindebből következik, hogy *az ágazatban tapasztalható rejtett gazdasági arányt leginkább az adórendszer tudatos átalakításával lehetne csökkenteni*, ami alapos és részletes előkészítést, hatástanulmányokat, társadalmi egyeztetést igényel.

A szigorúbb ellenőrzés, új ellenőrzési és adminisztrációs módszerek alkalmazása is hozhat eredményeket. Egyes eddig meghozott intézkedések – mélységi határellenőrzés, E-útdíj, pénztárgépek, áfa-csökkentése – már eddig is jó hatással voltak az adócsalások visszaszorítására. A jövőben azonban jobban kellene hasznosítani az ágazatspecifikus adatokat, információkat. *Össze kellene hangolni az adatbázisokat* (KSH, NÉBIH, NAK, FM, NAV, stb.). A különböző *feketegazdasági tevékenységek kiszűrésében komolyabb szerepet vállalhatnának a szakmaközi szervezetek is*. Átvehetnénk a külföldi jó gyakorlatokat és *erősíteni kellene a nemzetközi együttműködést* a feketegazdaság elleni küzdelemben is. Ez növelné a transzparenciát, ami lehetővé tenné a feketegazdasági tevékenységek pontosabb kiszűrését. Mindemellett nem csupán a kisebb-nagyobb számviteli hibát, apróbb szabálysértést vétő cégekre kellene fókuszálni az ellenőrzések során, akiktől könnyebb behajtani a bírságokat. Az ellenőrzéseket és szankcionálásokat hangsúlyosan kell lefolytatni a teljesen illegális gazdasági szereplők, illetve azoknak a vállalkozásoknak az esetében, amelyek komoly költségvetési és morális károkat okoznak.

A fenti lépések fontosak lennének az adófizetési hajlandóság javításában is, ha *a kényszerítő eszközök igénybevételével párhuzamosan az adómorál javítása is nagyobb figyelmet kapna*. Minden ilyen kampány ugyanis csak akkor hatásos és hiteles, ha a közpénzek felhasználása átlátható, szabályos, mert ha a korrupció szintje magas, akkor az adófizetők joggal érzik úgy, hogy adóbefizetéseik nem hasznosulnak. Folyamatosan fel kell hívni a fogyasztók figyelmét is arra, hogyan kerülhetik el, hogy bizonytalan eredetű, nem biztonságos, esetleg adócsalt terméket vásároljanak.

Fogyasztói tudatosság, agrármarketing:

Kevés olyan európai ország van, amelyik annyira elhanyagolta a fogyasztóit az elmúlt évtizedekben, mint Magyarország és kevés helyen olyan alacsony a mezőgazdaság presztízse, mint hazánkban. Egy átlagos magyar fogyasztó nagyon

keveset tud az általa vásárolt élelmiszerekről, az egészen egyszerű jelzéseket és címkéket sem ismeri. A szavak szintjén ugyan elkötelezett a hazai eredetű élelmiszerek iránt, vásárlói döntéseit azonban elsősorban az árak határozzák meg. Ezért **kiemelt céllá kell tenni a fogyasztók tudatosságának erősítését élelmiszervásárlási döntéseikben.** Emellett a korszerű mezőgazdálkodás és élelmiszeripar reputációjának erősítése is állami eszközöket igényel. A fogyasztói tudatosság erősítésre szorul **a közétkeztetésben is,** minél több jó minőségű, helyi, regionális élelmiszer kerüljön a naponta a közintézményekben (pl. iskolák, szociális otthonok, kórházak, stb.) étkezők asztalára is.

A közösségi marketing hosszú évek óta kevés forrással működik. Ezt növelni kell, mert igazán intenzív marketingkampányra így nincs lehetőség. A marketingprogramok sikerét erősíteni kellene, korrektül kell bemutatni a magyarországi termékeket, hogy azok valóban a kiváló, egyedi minőséget képviselnek, amit védjeggyel is lehet igazolni. Ehhez **a magyarországi védjegyprogram konszolidációra szorul,** mert jelenleg túl sok, a hazai fogyasztók által sem eléggé ismert védjeggyel rendelkezünk, ahelyett, hogy egy egységes védjegyrendszer bevezetésére és megismertetésére törekednénk. Ehhez koncentrált forrásfelhasználásra van szükség.

Belföldön **folytatni kell és hatékonyabbá tenni a magyar élelmiszereket népszerűsítő kampányokat** ezzel javítva a magyar termékekről kialakult képet, növelve azok fogyasztását. Az állami brand építés azonban téves irány, sokkal inkább a kollektív marketinget kell előtérbe állítani és finanszírozni. A fair piaci magatartás társadalmi megítélése is erősítésre szorul.

Külföldön célszerű részt venni minden olyan élelmiszeripari és mezőgazdasági szakkiállításon, amelyek színvonala és látogatottsága üzleti és agrárdiplomáciai szempontból hasznot hoz az országnak. Ezzel növelhető a résztvevő magyar termelők külföldi ismertségét, új partnerekkel teremthetünk kapcsolatokat, a meglévőket tovább építhetjük, mód nyílik új termékek bemutatására és mindezzel javulnak értékesítési pozícióink.

A hazai piaci részesedés növelése:

A magyar agrárgazdaság számára a legfontosabb értékesítési csatorna a hazai piac. Ezt a lehetőséget mérsékli, hogy indokolatlanul magas a külföldi élelmiszerek súlya a hazai fogyasztásban, olyan mértékű, amely meghaladja a választékbővítés által indokoltat. Ennek elsődleges oka, hogy néhány területen nem vagyunk versenyképesek a külföldi termelőkkel szemben, de egyes esetekben az itthon egyébként kedvező természetes hatékonysággal előállítható termékek is kiszorulnak a hazai piacról. Mivel nettó agrárexportot tartunk fel és tűztünk ki célul, **nem vagyunk érdekeltek a külkereskedelmi forgalom, a korrekt verseny korlátozásában, a protekcionizmusban.** Uniós tagállamként ennek egyébként is csekély a lehetősége az adminisztratív piacvédelemre. Ugyanakkor nem nézhetjük tétlenül, ezt a kedvezőtlen folyamatot.

Törvényi szabályozással, a hazai fogyasztók felvilágosításával, orientálásával, a termékpályákon való távlatos együttműködések ösztönzésével, az alternatív értékesítési csatornák segítségével, mindenekelőtt azonban a beszállítók versenyképességének növelésével és ehhez igazodó árakkal **reális cél, hogy visszaálljon a belföldi eredetű élelmiszer fogyasztásának 80 százalék körüli dominanciája**. Ennek fontos hozadéka, hogy így a belföldi piacon közel 10 százalékos keresletbővülést tapasztalhatnánk a hazai előállítású élelmiszerek iránt. Ez sem elhanyagolható növekedés, de ennél jóval nagyobbak a lehetőségek a külföldön!

A belföldi eredetű hazai élelmiszerellátás növekedésében a kereskedelemnek is partnernek kell lennie. Az államnak **bátorítania kell a piacra jutás alternatív lehetőségeinek feltárását is. Partneri viszonyban kell együttműködni a nagy élelmiszer láncokkal**, mert tudomásul kell venni, hogy az élelmiszerkereskedelem meghatározó hányada a láncokban bonyolódik és ez hosszú távon is így marad.

A jövőben még nagyobb mértékben indokolt kihasználni azt a lehetőséget, hogy az agrárgazdaság termelői és az általuk előállított termékek nagykereskedői tagjai a Nemzeti Agrárgazdasági Kamarának. A Kamarán belül kialakíthatók a kölcsönös érdekeltségen alapuló érdekegyeztetés és – amennyiben szükséges – jószolgálati illetve választottbírói jogi vitarendezés keretei.

Export piacra jutás magasabb hozzáadott értékű termékekkel, piacvédelem:

Egy olyan ország számára, amely a hazai energiaforrások szűkössége miatt folyamatosan, valamint növekvő mértékben kényszerül importra, nem elhanyagolható, hogy az élelmiszergazdaság tartósan és folyamatosan pozitív külkereskedelmi egyenleget legyen képes előállítani. Ez akkor teljesíthető, ha a belföldi piacon minél nagyobb arányban elégíthető ki a kereslet hazai termékekkel, illetve ha tovább tudjuk növelni exportteljesítményünket lehetőleg úgy, hogy bővül a félkész és késztermékek aránya. Tehát a piaci lehetőségek bővítése a fejlődés egyik záloga.

2050-re várhatóan több mint kilenc milliárd ember táplálását kell a világ mezőgazdaságának megoldani. Ez a mai termelési szint mintegy 70 százalékos növelését igényli. Globálisan tehát létezik az a piac, amelyiken egy dinamikusan fejlődő magyar agrárgazdaság termékei is vevőre találhatnak.

Bár sikertörténet az elmúlt években a magyar élelmiszer-külkereskedelem, **a jelentős pozitív szaldó megtartása a magasabb feldolgozottságú termékek arányának növelése nélkül nem lehetséges**. Az élelmiszeripar versenyképességének javítása és szükséges szerkezeti átalakítása mellett azonban érdemes figyelni az egyes célpiacok specialitásaira is. Mivel **az unió belső piacain lehetőségeink korlátosak**, és szűk az exportrádiuszunk is, a legközelebbi **potenciális célpiacnak Magyarország számára az EU-n kívüli, tőlünk délre és nyugatra eső európai országok számítanak**. Ezt magyarázza a viszonylag kis szállítási távolság, a hasonló fogyasztói ízlés, valamint az, hogy ezek az országok szinte kivétel nélkül nettó élelmiszerimportőrök. Ezekben az országokban kiemelt figyelmet kell fordítani – az agrárdiplomácia eszközeivel is – a

kapcsolat- és piacépítésre. További *lehetőséget jelentenek a közel- és távol-keleti piacok is.*

Az élelmiszergazdasági export segítésére, ösztönzésére számos eszközt lehet igénybe venni. **Fontos a megfelelő információszolgáltatás a potenciális célpiacok igényeiről, a magyarországi élelmiszertermékek megfelelő promóciója, a kivitel logisztikai hátterének fejlesztése, valamint az export finanszírozási és biztosítási keretek megfelelő kialakítása és működtetése.** Indokolt a jelenlegi exportpiaci szervezeti rendszer szakmai erősítése, valamint a kereskedőházi struktúra megreformálása. Stratégiai kérdésnek kell tekinteni a hazai élelmiszerexport további bővítését és célként megfogalmazni a 15 milliárd euró összegű kivitel elérését. Ugyanakkor tudatában kell lenni annak, hogy **nem csak új piacok meghódítása, de a jelenlegiek megtartása is komoly erőfeszítéseket igényel** a magyar agrárgazdaságtól.

A víz, a talaj és a levegő minőségmegőrzése, környezet- és természetvédelem:

Magyarország környezeti állapota közepes-jó színvonalú. Az elmúlt időszakban számos, a vizek állapotát kedvezően befolyásoló átfogó és egyedi intézkedés született, melyek többek között a tápanyag és szervesanyag terhelések csökkentését, a felszíni víztestek hidromorfológiai állapotának javítását és a fenntartható vízhasználatot célozták. Az értékelt felszíni vizeink 85,4 százaléka jó, 14,6 százaléka rossz kémiai állapotban van. A 185 felszín alatti víztest közül 98 állapota jó, 23 „jó, de gyenge kockázata” minősítésű, 64 állapota gyenge. A felszínhez közeli sekély porózus víztesteink vannak a legrosszabb állapotban, mind mennyiségi, mind minőségi szempontból.

A talajok nitrogén ellátottsága hazánkban átlagosan közepes szinten van. Az elérhető foszfor tartalom alapján a talajaink több mint harmada (39 százalék) tartozik az igen jó tápanyag-ellátottsági kategóriába. A talajok 20 százaléka a jó tápanyag-ellátottsági kategóriába, 19 százaléka közepes és 15 százaléka gyenge kategóriába esik. Mindössze 7 százaléka sorolható az igen gyenge tápanyag-ellátottsági kategóriába. A talaj kálium ellátottsága szempontjából a talajok 21 százaléka igen jó, 20 százaléka jó, 27 százaléka közepes, 19 százaléka gyenge és 13 százaléka igen gyenge tápanyag-ellátottsági kategóriába tartozik. A talaj nehézfém-tartalom tekintetében Magyarországon a talajminősége kiválónak mondható. Ugyanakkor gondot okoz a humusztartalom folyamatos csökkenése.

Talajaink és vizeink e relatíve kedvező állapotának fenntartása illetve javítása stratégiai cél. A talaj-és vízminőség megóvása és javítása, érdekében **fokozott figyelemmel kell kísérni, folyamatosan ellenőrizni a víz- és a talajminőséget.**

Legnagyobb gondjaink a levegő minőségével vannak, ami közepesnek ítéltető. A légszennyező anyagok kibocsátásának korlátozása jelentős kihívást jelent a (főleg közlekedési eredetű) nitrogén-dioxid, a nyáron magas talajközeli ózon, valamint a légköri aeroszol szennyezettség miatt. Ez utóbbi és a nitrogén-dioxid esetén az egészségügyi határértékek túllépése miatt kötelezettségszegési eljárás is indult hazánk ellen. Bár ennek oka döntően nem a mezőgazdaság, **fokozott erőfeszítéseket kell tenni**

a levegő minőségének védelmére, a szennyezettség csökkentésére, illetve a jó minőség megőrzésére a tiszta levegőjű térségekben. Az ózonréteget lebontó anyagok és a fluortartalmú üvegházhatású gázok kibocsátást csökkentjük.

A Natura 2000 gyep és erdőterületen gazdálkodók részére továbbra is biztosítani szükséges a kompenzációs támogatások pályázati lehetőségét.

Magyarországon a földterületek 68-69 százaléka minősül nitrátérzékenynek. Ezt összevetve az Unió összes földterületére vonatkozó 47 százalékos aránnyal és azzal a ténnyel, hogy hazánkban a nitrát lemosódás veszélye kisebb, kijelenthetjük, hogy a nitrátérzékeny területek aránya meghaladja a környezetvédelmi szempontból indokoltat. Ez hátrányos helyzetbe hozza a hazai gazdálkodókat, ezért felülvizsgálata indokolt.

Erősíteni kell a nemzeti parkok működését és vagyonkezelését, a területükön lévő gazdálkodó szervezetek tevékenységét összehangolni azok célkitűzéseivel. ***Jobb együttműködést kell kialakítani a természetvédelem és a területen gazdálkodók között*** a jogszabályokban előírtak betartásával.

Helyi közösségek és gazdaság

A helyi gazdaságot a helyi vállalkozások működtetik, szerepük számos csatornán keresztül érvényesül. A közvetlen pénzügyi hatás a helyi adóbevételeken keresztül érzékelhető. A települések fejlesztésébe, fenntartásába aktívan bekapcsolódnak a helyi vállalkozások (szponzoráció, gépkölcsönzés, munkavégzés a közösség érdekében). A lakosság körében a vállalkozások foglalkoztatási szerepe a legjelentősebb, a helyi gazdaság egyaránt jelent önfoglalkoztató és munkavállalói munkahelyeket. E pozitív hatásokat erősítendő ***támogatni kell a helyi közösségek önszerveződését***. Ugyanakkor ***biztosítani kell ezeknek a támogatásoknak az átláthatóságát***, csak gazdasági és társadalompolitikai célokat szolgálhatnak. Mindezek a helyben lakást szolgálják és a gazdálkodás életképességét erősíthetik.

Helyi élelmiszer-előállítás:

Arra kell törekedni, hogy agrárgazdaságunk termelési, tevékenységi szerkezete a jelenleginél még színesebb, a különböző tájakhoz illeszkedő legyen. Ennek érdekében országos szinten erősíteni kell a szakszerű és differenciált területhasználat rendszerét. A feldolgozást és a kereskedelmet jellemző koncentrációs és specializációs folyamatokat tudomásul véve, ***támogatni kell a helyi élelmiszer-előállítást, a helyi kereskedelmet.*** Ezzel kihasználhatóvá tehetők a különböző térségek eltérő fogyasztási szerkezetéből adódó előnyök.

Ha a térségek termelési szerkezete e szempont szerint alakul át, újra erősödhet a mezőgazdasági termelésben a tájjelleg. A különleges termőhelyek adottságait hasznosító mezőgazdasági tevékenység, amely a termékek egyedi értékeinek hangsúlyozására koncentrál, megélhetést biztosíthat néhány ezer család számára.

Olyan fejlődési modellt célszerű tehát támogatni, amely révén a magyar élelmiszergazdaság magas szinten és szervesen integrálódik a világgazdaságba, de a helyi gazdaságba illesztett, tudás- és munkaigényes tevékenységek is intenzíven fejlődnek. Nem zárjuk ki a láncokon kívüli élelmiszer-kereskedelem bővítésének lehetőségeit, de az élelmiszer-biztonsági követelményeknek teljesülniük kell.

Az élelmiszerlánc lerövidítése érdekében célszerű tovább fejleszteni a helyi piacokat a helyi termékek fogyasztókhöz juttatása érdekében. Ezzel tovább ösztönözhető a helyi élelmiszer-feldolgozást. Stratégiai célként fogalmazható meg, **hogy a rövid élelmiszerlánc kereskedelem keretében a fogyasztókhöz eljutó termékek egy évtizeden belül ériék el az összes élelmiszerforgalom 10 százalékát.**

Vidéki életminőség/infrastruktúra;

Mint már az előző fejezetben említettük, „átgondolt, célirányos és következetes agrárpolitika nélkül nincs működő vidékpolitika és hatékony vidékfejlesztés”. A jelenlegi agrárstratégia javaslatnak nem célja a vidékpolitika komplex megközelítése. Ebben az anyagban a vidékpolitika és az agrárpolitika két kapcsolódási pontjára kívánjuk ráirányítani a figyelmet, hangsúlyozva ugyanakkor azt, hogy a kiemelt bérezés és egyéb juttatások eszközeivel élve növelni kell az értelmiség ottlétét a vidéki településeken!

Az EU vidékpolitikája egyik hiátusának tartjuk, hogy az szinte egyáltalán nem kezeli a vidéki szegénységet, ami az Unióhoz később csatlakozott kelet-európai országok, így hazánk esetében is gondokat vet fel. Magyarországon a nagyon szegény népesség kétharmada vidéki térségekben él. Ebből következik, hogy **a vidéki szegénységnek, mint szociális kérdésnek a kezelése az agrárpolitikának is része kell, hogy legyen.** A politikának eszközöket kell biztosítania a vidéki szociális helyzet javítására. Közre kell működnie abban, hogy a rendkívül nehéz szociális helyzetű vidéki rétegek olyan foglalkoztatási és jövedelmi lehetőségeket kapjanak, ami hosszabb távon előmozdítja társadalmi felzárkózásukat, rövidtávon pedig megakadályozza helyzetük további romlását. Ezt a célt szolgálhatja a szociális földprogram. Ugyanakkor a vidéki szegénység mérséklését nem lehet kizárólagosan az agrárgazdaság feladatává tenni és úgy kell fókuszálni a különböző eszközökre, hogy az ágazati versenyképesség javításának primátusa ne szenvedjen csorbát.

Vidékszociológusok folyamatosan hívják fel a figyelmet arra, hogy a magyarországi kistelepülések közül több százat a teljes elnéptelenedés veszélye fenyegeti. Az üresen álló házak/porták száma a falvakban több százezerre tehető. Eladni nem lehet ezeket, kereslet nincs rájuk. Ugyanakkor a portákhoz a házon kívül művelésre alkalmas földterület is tartozik, amely túl kicsi mezőgazdasági árutermelés céljára. Ezek összterülete – szakértői számítás szerint – akár 50 ezer hektárt is kitehet, ami műveletlenül marad. Megfontolást érdemel az a javaslat, amely ezekre alapozva, a telkek átalakításával, árutermelésre is alkalmas méretű gazdaporták kialakítását célozza. A javaslat szerint **létre kellene hozni egy országos hatáskörű ingatlanalapot, amely felvásárolná a ma üresen álló, eladásra kínált vidéki portákat,** majd a helyi önkormányzattal közösen összevonással új nagyméretű, árutermelésre is alkalmas

mezőgazdasági ingatlanokat hoznának létre, **amit eladásra kínálnának fiatal gazdáknak**. Az ingatlan megvásárlásához és az új gazdasági épületek, üvegházak építéséhez hosszú lejáratú hitelt kaphatnának a gazdák.

Korszerű, hatékony szakigazgatás

Kiemelt **stratégiai feladatnak tartjuk az agrárirányítás hatásköreinek újragondolását, a mezőgazdasági igazgatási intézményrendszer működésének javítását, az ügyfélközpontúság erősítését**. Ennek keretében egységes kormányzati irányítás alá célszerű vonni az agrár-, és élelmiszergazdaságot, a természeti erőforrásokkal (föld, erdő, vad, hal, mezőgazdasági célú vízhasznosítás), a környezet-, és természetvédelemmel, valamint az agrár-vidékfejlesztéssel foglalkozó szakterületeket.

Fontos feladatnak ítéljük a nemzeti agrár-joganyag egyszerűsítését. Ennek érdekében **célszerű felülvizsgálni a meglévő joganyagot** és konkrét intézkedéseket kidolgozni, amelyek hozzájárulnak a mezőgazdasági termelők ügyeivel kapcsolatos hatósági eljárások egyszerűsítéséhez, felgyorsulásához, csökkentik a gazdákat terhelő adminisztrációs kötelezettségeket, valamint növelik az agrártárgyú jogszabályok átláthatóságát, értelmezhetőségét és végrehajtásuk hatékonyságát. Az intézkedések azt a célt szolgálják, hogy **korszerűsödjön az agrárigazgatás és javuljon a közigazgatási szervezetek által a gazdák részére nyújtott szolgáltatások színvonala**. Az egyszerűsítés ugyanakkor nem irányulhat azoknak a kötelezettségeknek az elhagyására, amelynek alapja európai uniós jogszabályi előírás, bármilyen súlyos adminisztrációs terheket is rónak a gazdákra.

Az egyszerűsítési folyamat keretében felül kell vizsgálni az agrár-joganyag teljes területét. Ennek során összegyűjteni az elavult, a gyakorlatban ténylegesen nem alkalmazott jogi rendelkezéseket annak érdekében, hogy azokat kiiktathassuk a jogszabályokból. Meg kell keresni továbbá azokat az adminisztrációs terheket, amelynek alapja nem valamely európai uniós jogszabály, vagyis amelyek megkövetelésétől nem lehet eltekinteni, és meg kell vizsgálni, hogy lehet ezeket mérsékelni, vagy elhagyni.

A Nemzeti Agrárgazdasági Kamarának, mint köztestületnek kell működnie és megfelelnie a kamarai törvény követelményeinek. A köztestület gazdasági és politikai érdekmentességét meg kell követelni, kerülni kell a Kamara életébe történő mindenfajta politikai célzatú beavatkozást. **Tudatosítani kell, hogy a Kamara köztestület és nem érdekképviselet**. Mindezek megvalósulása esetén bízhatja a jogalkotás a hatósági kontroll szerepét a Kamarára, tehát egy decentralizált, nem államközpontú szervezetre. A Kamara esetében erősíteni kell a tagok részére végzett kedvezményes szolgáltatások körét.

A jogszabályalkotás keretei közt **kiemelten indokolt**:

- **a családi gazdaságok mezőgazdasági üzemként való működését lehetővé tevő törvény megalkotása;**

- *a hosszú távú (több termelési ciklusra szóló) az érintettek önkéntes együttműködését, integrációját biztosító törvény, valamint ezek ösztönzését lehetővé tevő közvetett ösztönzők kidolgozása;*
- *az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló új törvény megalkotása abból a megfontolásból, hogy az agrárnépeség arányos jövedelemszerzési esélyei a lehető legrövidebb időn belül megvalósuljanak (ennek keretében indokolt megerősíteni az Agrárgazdasági Tanácsot és tényleges jogosítványt adni neki);*
- *a mezőgazdasági üzemhez tartozó vagyon egységes öröklésére vonatkozó törvény kidolgozása.*

A jobb piaci értékesítési lehetőségek miatt szükséges az eredetvédelem, az uniós oltalom megszerzésének elősegítése, a nemzeti minőségrendszerek fejlesztése, megfelelő szabályozásuk és használatuk elősegítése. A vállalkozásokat segíteni kell abban, hogy rendelkezzenek azokkal a készségekkel és tudással, amely révén képesek ezeket az eszközöket megfelelően használni. *Szigorú kritériumokhoz kell kötni a megfelelő árualappal és piaci értékesítési lehetőséggel bíró, oltalom alatt álló földrajzi árujelzőkkel ellátott termékek körét.*

A fogyasztók egészségének védelme érdekében *meg kell erősíteni a hatóságokat az élelmiszerek biztonságának folyamatos ellenőrzésében és monitorozásában.* Az eddigieknél sokkal keményebben kell fellépni a jogszabályokat szándékosan megsértő, a környezetet szennyező, az élelmiszereket hamisító vagy a felelőtlen vegyszerhasználat következtében a fogyasztókat mérgező termelőkkel szemben. Fel kell számolni a növényvédőszer kereskedelemben kialakult korrupciót.

Rövid konklúzió

A korábbi oldalakon leírt megjegyzések, gondolatok, javaslatok nem minden elemükben kiérlelték, csupán néhány szakértő meglátásait tükrözik. Ráadásul mi sem hordozzuk zsebünkben a „bölcsek kövét”. Stratégia-javaslatunk azonban talán alkalmas arra, hogy gondolatokat ébresszen az olvasókban és még talán arra is, hogy vitaalapul szolgálhasson. Többek felvetéséhez csatlakozva mi is ajánljuk, hogy a választásokat követően, de mielőbb kezdődjenek egyeztetések a szakmai és érdekvédelmi szervezetekkel. Hozzanak létre egy intézményesített fórumot, azokkal a közösségekkel, csoportokkal, szereplőkkel, akik, és amelyek szereppel bírnak a magyar agrárgazdaságban. E fórum meghatározó témaközeinek a következőket javasoljuk:

- termelés, értékesítés, integráció;
- támogatás, finanszírozás, adó- és kamatpolitika;
- birtokpolitika és üzemszabályozás;
- feketegazdaság csökkentése, ellenőrzések;
- agrárképzés;
- vidékfejlesztés és infrastruktúra fejlesztés.

Budapest, 2017. november 2.

OTP